

Hea Kodanik

Ajakiri kodanikuühiskonnast

nr 80
suvi
2020

SÜVARIİK

Süvariik

Mis? Kes? Kas üldse?

Ja kuidas vabakond riigiga paremini läbi saaks?

Hea Kodanik on Eesti ainus perioodiline kodanikuühiskonna häälekandja, mis ilmub koos oma eelkäija EMSL-i infolehega 1994. aastast. Trükiarv on seekord 3500.

Kõik autorid kirjutavad siin vabatahtlikkuse alusel – tuhat tänu sule- ja pildimeistritele!

Tekstid valis ja toimetas

Andrei Liimets | andrei@heakodanik.ee

Kujunduse tegi

Karl-Kristjan Nigesen | karl@nigesen.ee

Keele eest hoolitses

Katrin Kern | kkern@ut.ee

Iga sõna eest vastutab

Vabaiühenduste Liit, Telliskivi 60a,
10412 Kalamaja
664 5077 | info@heakodanik.ee
www.heakodanik.ee

ISSN 1736-7263

Internetis loetav heakodanik.ee/uudised (artiklid ükshaaval) ja www.heakodanik.ee/heakodanik (kogu ajakiri ja arhiiv)

Paberil leiad ajakirja Vabaiühenduste Liidu kontorist ja maakondlikest arenduskeskustest, Tallinna Lennujaamast ja parematest kohvikutest. Oma postkasti saab ajakirja tellida, kui teatad koguse ja kontaktid heakodanik@heakodanik.ee.

Ajakirja jätkuvalt tasuta ilmutist saab ka toetada – www.heakodanik.ee/toeta, reklaamihinnad leiad www.heakodanik.ee/heakodanik.

Soovid näha ajakirjas oma reklaami?
Kirjuta info@heakodanik.ee.

Toimetajalt

Elame rohkete kõlavate, ent sisutute lihtsustuste ajastul. Nats, sots, lumehelbeke, liberaal – kõik nad on irdunud selgelt piiritletud mõttest ja omandanud sagedase kuju lihtsalt ebameeldivate nähtuste pisendamiseks. Demokraatlikus ühiskonnas vältimatut arutelu muudavad viljakamaks tugevad argumendid; nimetatud sildid kipuvad seda aga hoopis suretama. Üheks sääraseks on ka viimastel aastatel sageli ringi pillutud „süvariik“.

Käibele läks süvariik ennekõike skeptilise, võimukriitilise, vandenõuteoreetilise väljendina. Süvariik on midagi ebademokraatlikku, läbipaistmatut, kurjakuulutavat. Ajapikku jõudis see väljend aga välja hoopis moekatele pusadele, mida on kandnud nimekad poliitikudki. Seega kasutatakse süvariiki kordamööda täie tõsidusega kriitikas ning naeruvääristava irooniaga.

Kodanikust kaugenenud riigiparaadi puhul pole muidugi midagi muiata. Rohked lõhed maa ja linna, professionaalsete poliitikute ja tavainimeste, ekspertide ja kõigi teiste vahel sünnitavad kahtlusi, hirme ja usalduse kadu. Arusaamatus on kerge sünnitama hukkamõistu, aga enne seda tasub ikka ja jälle kaaluda iseenda teadmatust ja püüda mõista. Ehk peituvad kurjakuulutavad varjud üksnes omaenda uljalt seiklema läinud fantaasias.

Selles Hea Kodaniku numbris püüamegi fantaasia ja tegelikkuse vahel sotti saada, kas, kes ja mis see süvariik õigupoolest on. Tavapärase avaessee asemel juhatab numbri sisse koguni kolm erinevat perspektiivi – Andreas Kaju kirjutab riigi ja kodanike suhtest pärast tormilist aastat, Jete Leo Norman kirjeldab blogile „Maailm kontorist“ omases iroonilises võtmes ametniku muutumist süvariigiks ning Mihhail Lotman harutab lahti, mida selle terminiga üldse silmas peetakse.

Ennekõike keskendume aga suurte üldistuste ja kõlavate märksõnade asemel inimestele ja nende kogemustele. Küsisime mitmelt tippametnikult, kuidas nende töö ja argipäev välja näevad, uurisime vabaiühendustelt koostöökogemuste kohta riigiga ning palusime oma mõtetest kirjutada neil, kes toimetanud nii avalikus sektoris kui vabakonnas.

Nagu ütleb oma mõtiskluses Ott Karulin, on koostöö edukam, kui kodanikuaktivisti ja ametniku asemel suhtlevad inimesed. Laskem seega vähemalt aeg-ajalt lahti mugavaks saanud siltidest nii enda kui ka teiste puhul ning püüdkem näha nende siltide taha.

ANDREI LIIMETS

Kaanel: #muhoov

Kust hoovist sa oled? Keset piirideta infovälja on identiteedi- ja väärtusotsingud vältimatud: „Kes ma olen, kuhu ma kuulun?“ Neist identiteetidest on kohalik, hooviidentiteet, üks sõbralikumaid. Sa elad seal, kus sa elad. Keegi ei saa sind sundida elama teises hoovis, nii nagu me tihti üksteist vägisi ühest väärtusruumist teise tahaks suruda. Mitte et naaberhoovi poistega ja isegi omadega vahepeal kakelda ei saaks.

Sibulaküla, milline ilus kaubamärk, soojem ja originaalsem kui Nike või Adidas, eks ole. #muhoov pused omandasid kiiresti suure populaarsuse, ent igas paradiisis on uss. Hoovi-identiteet on piiratud, kiusatus on ette võtta järgmine tasand.

Kuhu kuulub isik, kes kannab pusa tekstiga „süvariik“? Ilmselt eluterve naljatajuga kodanike hulka. Aga see kodanik, kes seab üles ülla loosungi „sõna on vaba“?

Kuhu me siis ikkagi kuulume? Kas sinna hoovi, kus me elame koos üsna erinevate inimestega või sootuks mujale?

Ja kes siis ikkagi kuulub sinna süvariiki?

KARL-KRISTJAN NIGESSEN

roheline trükis

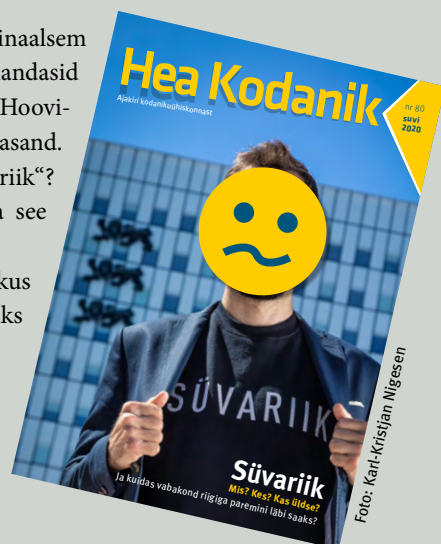
Trükitud keskkonnateadlikus trükiettevõttes Ecoprint

Hea Kodaniku kirjastamist ja levikut rahastab Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

KÜSK Kodanikuühiskonna Sihtkapital

KODANIKUÜHISKONNA TOETUSEKS

Sisukord

6-7 Riik, mis on ja ei ole ka

Andreas Kaju mõtiskleb valitsusest, vabakonnast, kriisist ja tormilise aasta mõjust riigile.

8-9 Maailm kontoris

Kuidas ametnikust saab süvariik, kirjutab Jete Leo Norman.

10-11 Kui sügav on süvariik?

Mihhail Lotman avab mõiste „süvariik“ tagamaid.

12-21 Kes tegutsevad avalikus sektoris?

Ametnikukogemusi mitmest ministeeriumist. Rait Kuuse kirjutab ametniku argipäevast, Piret Hartman süvariigist ja suvariigist. Andrei Liimetsale antud intervjuus räägib Lauri Lugna riigi toimimisest, kantsleriametist ja partnerlusest vabakonnaga.

22-25 Kuidas riigiga läbi saada?

Valdkonnaüleseid koostöökogemusi meenutavad Lastekaitse Liit ja Arengukoostöö Ümarlaud. Alari Rammo jagab seitset soovitusi huvikaitsjaile.

26-29 Mitte kodanikuaktivist ja ametnik, vaid inimesed

Tähelepanekuid ühelt ja teiselt poolt jagavad Anna Karolin, Ott Karulin ja Karl Oskar Villsaar.

30-35 Vabakond ja omavalitsused

Koosloome võimalustest paremaks koostööks kohalikul tasandil kirjutavad Jaan Aps ja Rasmus Pedanik. Kodanikuaktivisti jaoks vajalikku mõtteviisi avab Andrus Saliste.

36-39 Oskus küsida ehk õigus teabele edendab demokraatiat

Noorte seas läbi viidud uuringu põhjal kirjutavad andmete leidmisest Karola Lotta Kiisel ja Carina Paju.

40-41 Vabaühenduste Liit ja liikmed

Avatud ühiskonna ehitamisest jagab kogemusi Avatud Eesti Fond.

42-43 Parusski

Arvamusfestival tuli välja avalike ürituste tingimustele vastava uue formaadiga. Seni kavandatud 25 asemel jääb programmi seitse aruteluala ning üritus toimub endiselt **14. ja 15. augustil**, seekord Paide vallimäe piirides.

Seitse ala valis meeskond programmi lähetuvalt päevakohastest teemadest ja festivali juhtmõttest, milleks on sel aastal Eesti põhi-seaduse 100. sünnipäeva puhul põhiõigused ja -vabadused. Silmas peeti samuti seni ette valmistatud alade terviklikkust. Arutelude detailid, ajakava ning kultuuriprogrammi kuulutab festival välja juuli alguses.

„Praegu teadaolevate juhiste järgi võib

festivalilt päevas läbi käia tuhat inimest, mistõttu palume juulis kõigil end mõlemale päevale eraldi registreerida. Vaid nii saame tagada korraga turvalisuse ja kindla sisse-pääsu Paide vallimäele,“ selgitas festivali eestvedaja Kaspar Tammist. Piirangute lõdvenedes või karmistudes vaatab festival tingimused üle.

Lisaks tuleb osalejatel järgida kõiki augustis kehtivaid nõudeid, milleks on tänase seisuga distantssi hoidmine teistest, käte pesu ja muu taoline. Korraldajad tagavad ka kogu alal vajalike vahendite olemasolu ja pindade puhastuse.

Kuigi viimastel aastatel on festivali külas-

tanud päevas 4000 inimese ringis, kinnitab festivaliala pealik Maiko Kesküla, et õhustik kahanemisest ei kannata: „Tuhandest inimesest jagub seitsmele alale ja festivaliklubisse piisavalt ja mõnusalt, isegi kahemeetrist vahet hoides.“

Arvamusfestival toimub kaheksandat korda ja korraldust toetavad Paide linn, Justiitsministeerium, Järvamaa Omavalitsuste Liit, Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Riigikantselei, Telia, Digikultuuriaasta, Miltton JLP, Euroopa Komisjoni esindus Eestis ja Euroopa Parlamendi Büroo ning Aktiivsete Kodanike Fond, mida vahendab Avatud Eesti Fond koostöös Vabauhenduste Liiduga.

MTYabi.ee teejuht vabauhendustele

Vabauhenduste teejuht internetis, mis seni oli tuntud MAKISena, jätkab nüüd tegutsemist mtyabi.ee nime all. Mtyabi.ee lehelt leiad näiteks nõuandeid vabauhenduste asutamise ja arendamise kohta, ülevaate rahastamisvõimalustest, kalendri kodanikuühiskonna tähtsündmustega, maakondlike arenduskeskuste vabauhenduste konsultantide kontaktandmed ja palju muud kasulikku. Endiselt on info kättesaadav ka vene ja inglise keeles.

Vaata ise järele www.mtyabi.ee.

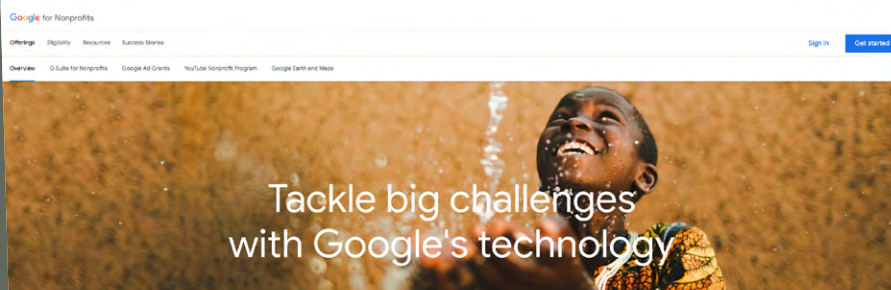
GOOGLE FOR NONPROFITS Eestis

Kriisi ajal sai Eestis vabauhendustele tasuta kättesaadavaks G Suite for Nonprofits, kuni 10 000-dollarised reklaamigrandid ja veel mitu teenust.

Google'i teenuseid integreeriva kontoritarkvara G Suite lisavõimaluste kasutamiseks kehtivad suured soodustused, septembri lõpuni saab Google Meetsi lisavõimalusi kasutada igal G Suite'i tasemel.

Ad Grants pakub kuni 10 000 dollari eest kuus tekstipõhiseid otsingureklaame kuni oktoobri lõpuni, et tõsta näiteks teadlikkust või leida uusi vabatahtlikke. Youtube Nonprofit Program ja Google Earth and Maps pakuvad vabauhendustele loojutustamise võimalusi oma tegevuse võimendamiseks.

Vaata täpsemalt google.com/nonprofits.

TERE TULEMAST, elektroonilised üldkoosolekud!

Kriisi ajendil võttis Riigikogu vastu seadusemuudatuse, mis võimaldab täisvirtuaalset koosolekut ja paindlikku kirjalikku hääletamist ning pikendab aastaaruande tähtaja ja juhatuse volitused oktoobrini.

Kuidas e-koosolekute võimalus ühendusi puudutab ning kuidas neid edukalt läbi viia, loe lähemalt heakodanik.ee/uudised/puust-ja-punaseks-kuidas-edaspidi-uldkoosolekuid-korraldada.

ARENGU- HÜPPESSE!

Kodanikuühiskonna Sihtkapital on avanud vabaihenduste 2020. aasta arenguhüppe taotlusvoor. Taotlusvoorust saab toetust küsida tegevusteks, mis tõstavad taotleja või tema sihtrühma kuuluvate vabaihenduste võimekust saavutada oma põhikirjalisi avalikes huvides eesmärgid.

KÜSK soovib näha arenguhüppeid muu hulgas organisatsiooni juhtimises, planeerimises, finantside kavandamises, tööprotsesside arendamises, mõju kommunikatsioonis, teenuste osutamises. Lisaks on oluline, et seotud inimestel oleksid projektiperioodi lõpus paremad teadmised, oskused ning kogemused, mis on rakendatud ühingu arengu saavutamiseks. Millele ühing keskendub, on tema valik.

Toetusi antakse kokku kuni 484 000 eurot, millest 200 000 euroga toetatakse tegevuskava ja 284 000 euroga äriplaani elluviimise projekte. Maksimaalne toetuse suurus tegevuskava elluviimisel on 20 000 eurot ning äriplaani elluviimisel 25 000 eurot. Omafinantseering peab olema vähemalt 5% ja seda rahalises vormis.

Projekt tuleb ellu viia ajavahemikul **1. detsember 2020 – 31. juuli 2022** ning peab kestma vähemalt 12 kuud.

Taotluste esitamise tähtaeg on 15. september 2020 kell 15.00. Taotlusi oodatakse aadressile kysk@kysk.ee. Kõik vajalikud tingimused, taotlusvormid ning praktilised abimaterjalid analüüsi tegemiseks ja projekti planeerimiseks leiad: www.kysk.ee/ah20.

Vabaihenduste UUDISED

Hakka vahetuspereks! YFU Eesti otsib sügisel kooliteed alustavatele 14–18-aastastele noortele vahetusperesid. Hetkeseisuga on Eestisse tulekut õhinal ootamas üle 40 õpilase! Tutvu nendega YFU Eesti kodulehel: www.yfu.ee. Uute õpilaste lehel on ka test, et leiaksid endale just selle kõige õigema pereliikme.

Feministeerium koostöös Vikerraadio naisajaloo saatel „Naine ajas“ annab juulikuus välja feministliku ristsõnavihiku. Ristsõnad on üks kõige levinum meelelahutusformaad Eestis, nii et suvine vihik sobib nii juba vanadele feministidele kui ka kõigile teistele feministlikust mõtteloost huvitujatele. Vihik sisaldab nii kultuuriloolisi mõistatusi ja tavalisi ristsõnu kui ka saate „Naine ajas“ ja Feministeeriumi sisu kohta käivaid ülesandeid, lisaks veel täherägastik, kust leida kõik Eesti vabariigis ametis olnud naissoost ministrid, bingo, pusle, krüptogramm, doomino ja klassikalised, aga mitmesugused ristsõnad. Vihikut illustreerivad kunstnikud Kadi Estland, Järõna Ilo, Brit Pavelson, Irma Isabella Raabe ja kujundaja Maria Muuk. Kas oled mõelnud, kes on sinu mälus esimesed kümme Eestiga seotud feministi? Jälgi infot www.feministeerium.ee.

Skaudid pakuvad 200 matkahuvilisele võimaluse oma oskused proovile panna. 7.–9. augustini toimub 21. korda Eesti Skautide Ühingu korraldatud ERNA matka. Matka peetakse raskeimaks omataoliseks Eestis, mis pakub igal aastal osalejatele rohkelt elamusi, põnevust ning väljakutseid. Eesti Skautide Ühing tähistab sel aastal oma 25. sünnipäeva ja kutsub kõiki huvilisi enda tegevustest osa võtma. Lisainfot matka kohta saab ERNA matka korraldusmeeskonna juhilt Monika Ojalalt, 55593155, erna@skaut.ee.

Yulia Bogacheva fotonäitus SOS Lasteküla lastest „Olen nagu sina“. Alates juunist on avatud noore fotokunstniku Yulia Bogacheva virtuaalfotonäitus SOS Lasteküla lastest. Yulia on jälginud lasteküla lapsi kaks aastat ning saanud nendega lähedase kontakti. Näitus jutustab loo suureks saamisest asenduskodus kasvava lapse pilgu läbi.

Virtuaalnäitust „Olen nagu sina“ saab vaadata: nagusina.ee

Suvel sahisevad üle Eesti vikatid. Kas mõnikord paistab looduse kaitsmine keeruline või ei tea täpselt, kust alustada ja kuidas ise looduse heale käekäigule kaasa aidata? Eestimaa Looduse Fond korraldab suvel vikatiga niitmise treeninguid, kus asjatundjate käe all õppides saab omandada ühe üsna lihtsa oskuse, kuidas aktiivselt ja praktiliselt loodust kaitsta.

Murul vohada lastes ja seda suve jooksul vaid paaril korral vikatiga niites võib meie aeda või heinamaale (tagasi) tuua mitmeid putukaid, kelle söögiks on näiteks mõni taimkahjur. Lisaks vikatiga niitmise oskusele saab niitmistreeningute päevadel ka muid tarvilikke teadmisi looduse hoidmiseks, aga ka kohapärimuslikke oskusi. Näiteks esimesel treeningul Setomaal Värskas saab osaleda vestlusringis sellest, kuidas luua loodussõbralik koduaed. Kui seda oskuslikult teha, võivad su aias hakata varasemast enam peatuma liblikad, kellest lisaks silmale on suur abi loodusliku mitmekesisuse säilitamisel. Väiksemad loodushuvilised saavad õppida tegema rehapulki, meisterdama heinanukke või pärga punuma.

Niitmistreeningud toimuvad juulist septembrini. Treeningute vahepeal saab end proovile panna Eestis teist korda toimuvatel niitmisevõistlustel Tartus. Võistlema on oodatud nii algajad kui ka edasijõudnud.

Niitmistreeningute ja -võistluse kohta leiad infot www.elfond.ee/tulenitma

Riik, mis on ja ei ole ka

Valitsus, vabakond ja kriis – tormilise aasta mõjust riigi toimimisele mõtiskleb META Advisory partner ja Vabaühenduste Liidu nõukogu liige **ANDREAS KAJU**.

Foto: Erakogu

Koroonakriis näitas hästi, et Riik, suure algustähega, on nagu kvantmehaanika nähtus, mis korraga on olemas ja siis nagu ei ole ka. Ta ilmub, kui me seda tahame ja sellesse usume, anname sellele eluõiguse ja legitiimsiooni – ja hajub nagu miraaž, kui me sellesse enam ei usu ja sellele vastavalt ei käitu.

Vaieldamatult on kogu aeg olemas valitsus, täitevvõim koos sellele omaste sunnimehhanismidega, et jõustada ühiskondlikku kokkulepet, põhiseadust ja teisi seadusi, seda tasakaalustavad rahva tahet kraadiv ja peegeldav seadusandja ning õigust mõistev kohtuvõim.

Samas on Eesti objektiivselt, ka majanduse reaalset toimimist numbriliselt iseloomustades riik, kus valdav enamik siin elavatest inimestest toimetab iga päev täiesti sõltumatult täitevvõimu olemasolust, kui mõned elementaarsed avalikud teenused välja arvata. Avalike teenustegi toimimine on muutunud tehnoloogia toetaval moel niivõrd iseenesest mõistetavaks, et lihtsam on neid mitte märgata, kui neist numbrit teha. Need on rohkem taustaprotsessid, mis jooksevad ilma kasutaja sekkumiseta.

See kõik teenib ühiskonda, milles dominantse osa moodustab Eesti rahvas. Need on inimesed, kes tunnevad ühtekuuluvust selle maa ja ennekõike teiste kaasmaalastega; kelle vahel on lõpuni tabamatu ühisosa, mida aitab kodeerida ja dekodeerida eesti keel ja väiksemale osale rahvast ka kultuur ja kitsamad tähendused.

Mida õpetas kriis riigi kohta

Riigiks muutume me kõik koos alles hädades, konflikti- ja sõjaoludes. Ühised raskused konsolideerivad valitsuse, seadusandja, kohtuvõimu ja rahva. Need on need kaduvad hetked, kus meie kõikide muidu isepäine ja oma eludele pühendunud aktiivsus tardub hetkeks ning oleme valmis end allutama enda elushoidmise asemel kõikide elushoidmise imperatiivile.

Nii oli koroonakriisi esimeses, nüüdseks läbitud eriolukorra etapis midagi lohutavat nii suurema riigi toetajaile kui ka neile, kelle esimene instinkt on riikliku sekkumise puhul skeptiline ja tõrjuv olla. Kõigepealt näitas Eesti rahvas üles valmisolekut juhinduda riigi terve mõistusega kooskõlas olevatest käitumissuunistest siis, kui see oli hädavajalik. Täpselt samamoodi olid inimesed nendest ammu loobunud, kui valitsus kabinetiistungitel alles uusi võimalikke korraldusi ja piiranguid arutas,

neist siiski omavahelise debati tulemusena loobudes, tuleb tunnustuseks öelda.

Kõige ilmsem oli probleem niinimetatud 2+2 piiranguga – valitsus ja teadusnõukoda arutasid juuni teises pooles, kas ja kuidas muuta piirangut oludes, kus Eesti inimeste valdav enamik käitub juba poolteist kuud viisil, mis sellise piirangu olemasolu eitab. Nii nägime eriolukorras riigi toimimise ulatust ja ühtlasi selle piiratust. Olid hetked, mil valitsus ja eriolukorra suunised talitasid inimesi otsekui oheliku otsas, kuid valitsuse võime rahva tähelepanu ja soovitud käitumist pikaajaliselt hoida olid ootuspäraselt kehvapoolsed.

Eesti on oma põhiseaduselt ja praktilise poliitika traditsioonidelt liberaalne (see ei tähenda progressiivsust, ka konservatiivsuse eluõigus toetub samadele põhimõtetele) demokraatia – rahvuse ja kultuuri püsimise eesmärkideks oleme valinud tee, mis toetub sellesse rahvusse kuuluda soovijate individuaalsete õiguste ja vabaduste austamisele. Enamikku avalikku korda puudutavat tagame Eesti riigis inimeste enda käitumisotsuste ja -valikute kaudu. Eesti jalakäija ootab punase tule taga tee ületamist ka siis, kui autosid ei ole ja keegi ei vaata. Seda kõike täiendab väikeriigi omapärast tulenev – me ei saagi endale teistsugust riiki lubada kui inimeste enda tervele mõistusele toetuv.

Ka Eesti valitsusk koalitsiooni enamik tunnetas kriisi ajal riiki sarnaselt. Et isegi, kui me teame, et viirus õnnestuks peatada siis, kui elu Eestis 21 päevaks täielikult

Enamikku avalikku korda puudutavat tagame Eesti riigis inimeste enda käitumisotsuste ja -valikute kaudu.

peatada ja jõustada seda vajadusel Kaitsejõudude ja sõjaväe kasutamiseks, siis ei ole Eesti avalikkus valmis midagi sellist sallima. Otsus peegelduks asjaosaliste jaoks järgmistel valimistel ootuspärasest kehvemate tulemustega.

Sellegipoolest on inimesed valmis vastuvaidlemata täitma lühiajaliselt korraldusi ja käitumissuuniseid, mis kattuvad nende isikliku ohutunde ja -tajuga. Selline olukord kehtis nädalaid – ettevõtted ja kodanikud viisid oma kontaktid miinimumini, Tallinna tänavate liiklustihedus kahanes välireklaamifirma JCDecaux mõõtmiste kohaselt kiiresti poole võrra ja nii edasi. Probleem seaduskuulekusega tekkis aga kohe, kui inimeste individuaalne ohutaju ei kattunud enam selle tõsidusega, mida eriolukorra juhi korraldused justkui eeldasid, ning piirangud ja tegelik käitumine hakkasid kiiresti ja kasvavas tempos lahknema.

Selles ei ole midagi halba – vastupidi –, inimesed mõtlesid oma peaga ja käitused parima teadaoleva informatsiooni valguses enam-vähem mõistlikult. Valitsus, selle asemel et vastu pressida, asus hetkelise peataoleku järel pigem otsima võimalusi piiranguid leevendada, kuigi oli kuulda parteide erimeelsustest (iga poliitikaühik mõtleb oma peaga välja, kes parteidest tugevamaid piiranguid ja kes kodanike usaldamist eelistas).

Muide, minu ettevõtte tellis omal algatusel Norstatilt uuringu, mille tulemused näitasid, et peaministri selgitused olid koroonaviiruse teemadel usaldusväärsemad kui juhtivate terviseametnike või ajakirjanduse omad – vähemalt seni, kuni Terviseameti hädaolukorra meditsiinijuhiks määrati Arkadi Popov. Teleuudised olid veidi usaldusväärsemad kui meediaportaali omad; pisut üllatav oli, et ajalehtede usaldusväärsus oli sama, mis meediaportaali oma – inimesed ei tee neil enam kvalitatiivset vahet.

Valitsus ja vabakond

Aktiivsete kodanike meeli on kütnud küsimus, kas praeguse valitsuse ajal on mis-ki riigi ja kodanikuühiskonna suhtes teisiti. Kahtlemata, sest valimistel on tagajärjed ja selle üle saab ainult hea meel olla, kuivõrd see läks inimestel vahepealsetel aastatel meelest ära. Valitsustel on prioriteedid ja kodanikuühiskonna toetamise alused ei ole selline teema, mis saaks eksisteerida väljaspool valitsuse tegutsemisulatuse piire.

Teisalt, mitte midagi pole muutunud, kui kõrvale jätta mõningad erimeelsused vabariikliku kodanikuühiskonna poliitika elluviimise ametkondliku korraldamise aspektides. Veel.

Kõige käegakatsutavam muutus on osas ministeeriumites ametnike seas leviv ebakindlus. Üldiselt on Eesti halduskultuuris väljakujunenud arusaamad, mida üks või teine partei Eestis ajab (maailmavaade ja nüansseeritumadki eelistused) ning mida täiendavalt raamistavad koalitsioonilepe ja valitsuse tegevusplaan. Kuivõrd praeguse valitsuse sünni tähistav lepe toetub väikesele ühisosale, on seal kirjas olevast olulisem see, mida seal kirjas ei ole. See tekitabki osas ministeeriumites ebakindlust ja spekulatsioone, sest raske on poliitiliste juhtide tahet täpselt aimata. Kui aga igas küsimuses peab käima seda

**Eestis ei sõltu
täiskasvanud inimese
hakkamasaamine
rahulikult ajal valitsusest
ega selle suvast.**

tahet ministri kabinetist hankimas, siis hakkavad teemad kuhjuma ning paljudes küsimustes peatub edasimineku sootuks.

Pikaajaliselt ei ole jätkusuutlik olukord, kus avalikus halduses peaks ametkond igas üksikühes küsimuses käima igaks juhaks poliitiliselt juhtkonnalt suunist, nõusolekut või tagasisidet küsimas. Sellistes võimupüramiidides kuhjuvad allkirjastamata otsused ministri lauanurgale juba nädalatega. Isegi klassikaliselt ja hädavajalikult hierarhilistes organisatsioonides nagu sõjavägi on juhtimine tänapäeval doktrinaalselt teistsugune: sõjaolukorras väljendavad strateegilise tasandi juhid oma Tahet – mida nad soovivad operatsiooni tulemusena saavutada – ning taktikalised juhid langetavad selleni jõudmiseks kiiresti muutuvates oludes lahingutandril ise otsuseid. Teisiti pole tänapäeval enam juhtida võimalik.

Igas valitsuses on omanäoline ka poliitiliste konfliktide lahendamise kultuur ja mehhanismid. Koalitsioonis, kus kokku-

lepitud ühisosa on väike ja paljud siiski lahendamist vajavad küsimused on leppesest välja jäänud, on just see, tihti mitteformaalne protsess väga oluline. Teisalt on elu näidanud, et mitmes küsimuses pole ka nendest mingit kasu, kui vastasseis on sügavalt ideoloogiline.

Eestis ei sõltu täiskasvanud inimese hakkamasaamine rahulikult ajal valitsusest ega selle suvast. Sama peaks kehtima ka kodanikuühiskonna kohta, ainult et veel enam – kodanikuühiskonna mõte peaks olema tõsta kogukondade autonoomse toimimise võimalikkust, et me saaksime alati hakkama üksteise panustele toetudes. Üks võimalus mõelda kodanikuühiskonna tugevusest on kujutada ette, mis juhtub siis, kui valitsuse (poliitilise juhtimise) toimimine nupust välja lülitada. Nagu Belgia Kuningriigis, kus aastatel 2010-11 ei suudetud üha veninud koalitsiooniläbirääkimistel toimivat valitsust moodustada 589 päeva.

Mis seal siis juhtus? Mitte midagi ei juhtunud. Kas me oleksime rahul pildiga, mis avaneks meile Eesti kodanikuühiskonnast väljalülitatud valitsuse tingimustes? Veel enam, kas te usute mind, kui ma ütlen, et väga paljud asjad, mis ka käesoleva valitsuse toimimise juures vähemalt pealtnäha kodanikuühiskonna ühendusi häirivad, hajuvad taanduva uduna raba kohalt kohe, kui neid lihtsalt mitte enam uskuda? See on ka palju tervislikum viis elada.

Mõistagi, praktiline elu on paljude mittetulunduslike kodanikuorganisatsioonide jaoks sootuks teistsugune kui ideaalplaanis. Nende toimimine sõltub riigist, selle suvast ja heatahtlikkusest kordi enam kui tavalise inimese oma. Paljude ühingute tegutsemine on üheselt seotud eri ametkondade valmidusega ühiskonda usaldada; loovutada kodanikele tagasi õigus ja võimalus ise ühes või teises eluvaldkonnas seni vaid riigi pärusmaaks peetud teenuseid korraldada.

Sellegipoolest peaks nii kodanikuühendused kui ka nende huvikaitse soovima igal juhul vältida olukorda, kus poleks enam vahet, kas tegu on eraõiguslike mittetulundusühingutega või lihtsalt täitevvõimu kuluefektiivsete käepikendustega. Õige tasakaalupunkti otsimine täitevvõimu-partnerluse ja autonoomse tegutsemise vahel ongi üks kodanikuühiskonna suuremaid väljakutseid.

KUIDAS AMETNIKUST SAAB SÜVARIIK?

Foto: Karl-Kristian Nijesen

See kõik algab päeval, kui noor, natuke aega tagasi ülikooli lõpetanud inimene, kes on edukalt läbinud värbamisprotsessi, astub riigisektori Asutuse uksest sisse, et alustada esimest päeva Noore Menetlejana.

Noor Menetleja määratakse ellu viima Programmi – riiklikult kahtlemata väga olulist tegevust, mis kindlasti aitab Eesti elu märkimisväärselt edasi viia, pakkudes inimestele uudseid ja mitmekesiseid võimalusi eneseteostuseks. Noor Menetleja, silmad säramas, korraldab koosolekuid sihtgruppidega, koordineerib tegevuste elluviimist, kirjutab juhendeid, planeerib eelarveid ja koostab aruandlust. Programm edeneb

kenasti, eelarved täituvad, sihtgrupp on rahul, Noor Menetleja tunneb, et ta on ühiskondlikult kasulik isend.

Ja siis ühel päeval kirjutatakse tema Programmist ajalehes. Inimene tänavalt on proovinud kasutada Programmi võimalusi ja ta oli ärritunud, et Programmist kasu saamiseks oli vaja esitada avaldus ja dokument, mis kinnitaks, et inimene vastab seatud nõuetele. Inimene pole vastanud ja see on teda natuke morjendanud ning ta

on sutsanud artikli ajalehte.

Sel hommikul istub Noor Menetleja laua ääres ja vangutab pead. Ta on andnud endast parima, et Programmist kasu saamiseks oleks paberimajandus viidud miinimumini. Kunagi Programmi algusaegadel on ta selle konkreetse teema jaoks kokku kutsunud isegi eraldi koosoleku sihtgruppidega, kus dokumentide formaat kinnitati Sihtgrupi Esindajate endi poolt, et oleks kindel, et Programmist saaks enim kasu just need, kes seda kõige enam vajavad.

Enne kui Noor Menetleja saab kauge-male mõelda, heliseb tema laual telefon.

„Asutus, Noor Menetleja kuuleb,“ ütleb ta torusse.

„Tere, siin on Ministeeriumi Kantsler,“ ütleb hääl teiselt poolt. „Minister luges tänast ajalehte ja eee... ta on nüüd natuke ärritunud. Nimelt on sinu Programm ühiskondlikuks edulooks ja kuna sellest võib sõltuda Ministri tagasivalimine, siis see artikkel tabas teda valusalt. Ta andis korralduse, et kõik takistused tuleb kohe-selt eemaldada ning ta võtab selle isikliku tähelepanu alla.“

Noor Menetleja tunneb, kuidas tal lähevad jalad nõrgaks.

„Kõik reeglid on juba kooskõlastatud Sihtgruppide Esindajatega, kes olid kõikides aruteludes kaasatud, Minister ise on Programmi kinnitanud ning ma väga ei näe, kuidas me saaksime siin asju parendada,“ ütleb ta häälega, kus peaaegu õnnestub varjata kerget värinat.

„Sa oled Asutuses üsna uus jah?“ küsib Ministeeriumi Kantsler. „Nagu ma ütlesin, Minister näeb, et sellest võib sõltuda tema tagasivalimine. Palun lahendada ja raporteerida või... nojah, palun lahendada ja raporteerida, eks?“

Noor Menetleja istub ja mõtleb ja saab aru, et ta on omadega pekkis. Kinnitatud Programmi dokumentide muutmine nõuab tavapärast vähemalt pool aastat või enam ja see on umbes nagu koalitsioonilepingu avamine – avad ühe punkti ja enne kui aru saad, on kõik omavahel tülis ja valitsus kukub. Teisest küljest – kui seda teemat ei ava, siis ilmselt isiklikust pikaajalisest ja säravast karjäärist avalikus sektoris väga unistada ei maksa.

Õnneks Noor Menetleja teab, kes teda võiks kehvast olukorrast välja sikutada.

Asutuse viiendalt korruselt leiab ta oma toas röötsakil vedeleva Juristi, tühi pilk suunatud arvutiekraanil avatud riigihan-

gete registrisse ja näos viis päeva ajamata habe. Noor Menetleja selgitab olukorda ja küsib nõu, et kuidas peaks käituma.

Jurist kehitab õlgu.

„Ma ütleks, et sa üldiselt oled omadega perses, aga kuna tegemist pole juriidilise probleemiga, vaid kommunikatsiooniküsimusega, siis on probleemi eest vastutavaks isikuks Kriisijuht,“ mõniseb ta.

Noor Menetleja läheb korrus allapoole, kust leiab Kriisijuhi, kes oma kabinetis klaasistunud pilgul kohvitassi pörnitseb. Ta selgitab olukorda.

„Kõlab nagu oleks pekkis jah,“ nõustub Kriisijuht, „aga ma pean olukorda rohkem analüüsima. Küsi minult homme uuesti ja mõtleme kommunikatsioonistrateegiat ja räägime Juhatajaga, sest Programm on ikkagi tema vastutusvaldkond.“

Kui Noor Menetleja järgmisel päeval

Sihtgrupi Esindajad mõistavad. Pole neil esimene kord selliseid asju kuulda. Pole neil ka esimene kord meelt heitvat ametnikku kuulata ja ilmselt pole see ka viimane kord.

Kriisijuhi lukustatud kabineti uksele tahab koputada, avastab ta sealt sildi, kuhu on kiirustades kirjutatud, et Kriisijuht on järgmised kaks nädalat puhkusel ja kahjuks ei saa meilidele vastata.

Ta ohkab sügavalt ja otsib kolmandalt korruselt üles Juhataja, kes istub oma arvuti ees lõputute Exceli tabelite taga, pilk kaugusesse suunatud. Noor Menetleja istub maha ja selgitab olukorda.

„See on nüüd perses küll,“ arvab Juhataja asjatundlikult. „Kuna me oleme juba pataka negatiivseid otsuseid väljastanud, siis kui me piirangud kaotame, peaksime esmajärjekorras eitava otsuse saanutele raha andma, aga meil pole selleks piisavalt eelarvet. Kui neile ei anna ja rahakraa-nid ainult uutele taotlejatele avame, siis annavad esmataotlejad meid kohtusse või veel hullem, tõmbavad meile avalikku

tähelepanu. Kui me ei tee, nagu Minister meile läbi Kantsleri suu ütleb, oleme me süvariik, sest töötame vastu demo-kraatlikult valitud ministri tagasivalimise võimalustele. Igatpidi keeruline.“

Noor Menetleja ohkab.

„Mida me tegema peaksime?“ küsib ta. Juhataja suunab pilgu taas aknast välja.

„Kui enam muud ei oska teha, siis kaasa sihtgruppi ja küsi, mis nemad arvavad, siis mõtleme edasi,“ ütleb ta lõpuks.

Niisiis kutsub Noor Menetleja kokku koosoleku Sihtgrupi Esindajatega ja muu info sees, vaikselt kohvipausi ajal, selgitab oma muret. Et Programm töötab, kõik on rahul, aga et nüüd kirjutatakse ajalehes halvasti, Minister on kuri ja nõuab muudatusi.

Sihtgrupi Esindajad mõistavad. Pole neil esimene kord selliseid asju kuulda. Pole neil ka esimene kord meelt heitvat ametnikku kuulata ja ilmselt pole see ka viimane kord.

Ja süvariik ning Sihtgrupi Esindajad jõuavad kohvipausi jooksul ühisele arusaamisele, et kuna nii ametnikud kui sihtgrupp tahavad, et programm toimiks, siis kõigile oleks parem, kui asju mitte näppida. Noor Menetleja läheb tagasi Juhataja juurde ja teades, et sihtgrupp on kaasatud ja et tegemist on kommunikatsiooniküsimusega, panevad nad kokku plaani, kuidas seda kommunikeerida.

Kui telefon heliseb ja Ministeeriumi Kantsler küsib, kas probleemid on lahendatud, vastab Noor Menetleja, et nad analüüsivad parajasti olukorda ja juriidilisi probleeme ei ole identifitseeritud. Kui mõni päev hiljem telefon taas heliseb ja küsitakse, et kuidas asjalood on, vastab Noor Menetleja, et küsimus on ainult kommunikatsioonis ja parajasti mõeldakse välja kommunikatsioonistrateegiat. Kui helistatakse kolmandat korda, siis vastatakse Kantslerile, et tegeletakse sihtgrupi täiendava kaasamisega.

Kõigi osapoolte kergenduseks enne neljandat telefonikõnet valitsus kukub, Programmi muudatused lükatakse tekkinud segaduses vaiba alla ja süvariik, olles edukalt värvanud järjekordse Noore Menetleja oma ridadesse, rühib vääramatult edasi.

JETE LEO NORMAN

Loe Asutuse, Noore Menetleja ja teiste seiklustest edasi aadressilt kontoris.blogspot.com või raamatust „Maailm kontoris ehk kuidas kärbatakse heeringat“.

Kui sügav on süvariik?

Süvariik on läinud terminina laia käibesse – seda võib kuulda poliitikute sõnavõttudest ning näha hipsterite pusadelt. Mis asi see süvariik aga üldse on, kirjutab teadlane ja Riigikogu liige **MIHHAIL LOTMAN**.

Pealtnäha lihtsale küsimusele „mis on süvariik?“ ei ole kerge vastata ning takistuseks pole siin vastaja ebapädevus, keerukus peitub asjas eneses. Ka need, kes räägivad süvariigist kui suurest ja selgest ohust, jäävad kimbatusse, kui nad peavad selgitama, mida see süvariik endast kujutab, kus see asub ja milles seisneb selle ohtlikkus.

Enne kui hakkame ise selle teema üle arutama, kuulame ära klassikud. Süvariigi mõiste tõi Eesti poliitilisse diskursusesse enne viimaseid parlamendivalimisi Eesti Konservatiivne Rahvaerakond ning selle kõige valjuhäälses propageerija oli erakonna juht Mart Helme. Annamegi talle sõna. Küsimusele „Mis on süvariik?“ vastas siseminister Helme Riigikogu infotunnis 15.05.2019 järgmiselt:

„Vastus seisneb selles, et tõmbame nüüd paralleeli e-valimistega. Me tahame selgusele jõuda, kas süvariik Eestis eksisteerib või ei eksisteeri. Selleks tahame me tugevdada julgeolekuasutuste kontrolli Riigikogus, selleks tahan ma oma kohtumistel ja läbirääkimistel ka meie julgeolekuasutuste juhtidega

jõuda selgusele, mida nad täpselt teevad. Mul on võimalik pilti selgemaks saada ka praegu eelarve kujundamisel, sest kui meilt tahetakse raha saada, siis peab ka ütleva, mille jaoks seda raha tahetakse. Selle tegevuse käigus me jõuame selgusele – nii nagu ka e-valimiste puhul, et kas need on turvalised või ei ole turvalised –, kas on süvariik või ei ole süvariik. See on vastus.”

Ning vastates täiendavale küsimusele:

„Jah, ma vastasin eelmisele küsimusele, et me tahame selgusele jõuda, kas see eksisteerib või ei eksisteeri ja kui eksisteerib, siis kuidas seda kasutatakse. Kui me jõuame selgusele, et seda ei ole, siis me oleme väga rahul. Kui me jõuame selgusele, et see on, siis tuleb sellele piir ette panna.”

Tsiteerin vastust täies mahus, et ei tekiks manipuleerimiskahtlust. Kas nüüd on selge? Tundub, et vastaja, kes enne valimisi lubas süvariigiga võitlema asuda, hakkab siseministriks saades alles uurima, kus see süvariik asub ja kas ta on üldse olemas. Asi muutub veel huvitavamaks, kui meenutada, et viis minutit varem väitis siseminister samas kõnetoolis teise saadiku küsimusele vastates kindlalt:

„Mis puutub süvariiki, siis see tuleb puhtalt Ameerika Ühendriikidest, kus see on inglise keeles *deep state* ja tähendabki seda eriteenistuste erioperatsioone, eriteenistuste võrgustikke, eriteenistuste mõju ühiskonnale – ärme räägime konkreetselt poliitikale, räägime ühiskonnale. Ja kui keegi püüab väita, et seda ei ole olemas, siis loomulikult on see olemas. Sest kui seda ei oleks olemas, siis ei saaks olemas olla ka eriteenistuste efektiivset tööd. Nii et nii lihtne see ongi ja see ongi süvariik.”

Nagu öeldakse: selge pilt. Ühelt poolt on süvariik loomulikult olemas ja see on hädavajalik, ilma selleta ei saaks eriteenistused teha efektiivset tööd, teiselt poolt on see kahjulik ja ohtlik ja selle vastu tuleb astuda võitlusse, kolmandaks tuleb aga alles välja selgitada, kas süvariik on üldse olemas.

Teistes sõnavõttudes on nii Mart Helme kui ka tema erakonna teised liikmed lisanud süvariigi koosseisu veel ajakirjanduse, prokuratuuri, politsei ja kindlasti veel midagi. Siin peaks tekkima küsimus: kes kogu seda kupatust juhib? Millegipärast pole Eestis selle üle arutatud (mina vähemalt pole selleteemalisi arutlusi kohanud), diskursuse loogika nõuaks aga umbes sellist vastust: seda süvariiki, kust juhitakse meie riigi- ja ühiskonnaelu,

juhitakse veel sügavamast kohast, n-ö süvariigi süvariigist.

Niisiis, vähegi sidusat vastust küsimusele „mis on süvariik?“ pole meil õnnestunud leida, tundub, et see tekitab raskusi ka neile, kes sellest rääkida armastavad. Mart Helme viide *deep state*’ile ei aita samuti, kuna ka USA-s pole selle mõiste suhtes üksmeelt. Traditsiooniliselt tähistati sellega valitsusväliste eliitide sekkumist riigi valitsemisse, kasutades selleks lobiste ja muid seaduslikke, kuid vajaduse korral ka ebaseaduslikke vahendeid. Samas väidavad president Donald Trumpi pooldajad,

Poliitilised vandenõuteooriad eristuvad teistest oma näilise ratsionaalsuse, aga ka ebamäärasuse poolest.

et valitsusaparaadis pesitsevad Clintonite ja Obama agendid, kes saboteerivad presidendi tegevust – nemad on süvariik. On laialt levinud arvamus (mida kajastab ka Vikipeedia), et USA-sse tuli see mõiste Türgist. Mina suhtun sellesse skeptiliselt, kuna Türgis tähistati terminiga „süvariik“ (*derin devlet*) hoopis midagi muud, nimelt erinevaid illegaalseid paramilitaarsetid grupeeringuid, keda valitsev eliit kasutas räpaste operatsioonide läbiviimiseks.

Kui küsimus süvariigi olemusest tekitab suuri raskusi, siis küsimusele „mis on „süvariik“?“ on vastata lihtne. „Süvariik“ on vandenõuteoreetiline termin, millel puudub nii kindel sisu kui ka osutus. Semiootikas nimetatakse selliseid sõnu või väljendeid tühjadeks tähistajateks, kuid ma ei taha siin seda kasutada, kuna tänu Ernesto Laclaule sai see politoloogias teise varjundi. Laclau nimetab nendeks kulunud tähendusega sõnu nagu „vabadus“, „demokraatia“, mis on oma sisu kaotamisega muutunud populistide loosungiteks. Kuid algselt oli nendel sõnadel kindel tähendus. „Süvariigi“ puhul on tegemist vastupidise nähtusega: tähistaja on oma tähenduse otsingul, ma nimetaksin seda „vallaliseks tähistajaks“ – selliseks, mis alles jahib oma tähendust. Vandenõuteooriates (ja laiemalt

harrastuspolitoloogias üldse) kasutatakse nii tühje kui ka vallalisi tähistajaid.

„Süvariik“ korreleerub sellise harrastuspolitoloogilise mõistega nagu „viies kolonn“. Kui esimene tähistab ühiskonna vastu suunatud salajast valitsust, siis teine märgib valitsuse ja ühiskonna enamuse vastu sepitsevat ühiskonna osa, kes tavaliselt tegutseb teise riigi huvides (ehkki selle sõnaühenduse algne tähendus oli teine).

Süvariigiusk on vandenõuteooria, kuid selline määratlus vajab täpsustust. Tegemist on poliitilise vandenõuteooriaga. Poliitilised vandenõuteooriad eristuvad teistest oma näilise ratsionaalsuse, aga ka ebamäärasuse poolest. Sellistes teooriates ei kohta me keemiapilvi, vaktsiine, millega meid tahetakse kiibistada, tulnukaid, sisalikke, saatanat ega teisi ühelt poolt fantastilisi, teisalt aga konkreetseid ohte ja pahategijaid.

Ühe kõige omapärasema poliitilise vandenõuteooria võib leida vene sotsiaalmeediast. Selle kohaselt kujutab Venemaa endast juba alates tsaariajast, eriti aga pärast bolševike riigipööret Briti krüptokolooniat ning inglased on kõik Venemaa valitsejad paika pannud eesmärgiga degradeerida ja lõppkokkuvõttes hävitada vene rahvas. Seega esinevad britid Venemaa süvariigi rollis. Selle teooria töötasid välja filosoofid ja kirjanikud Dmitri Galkovski ja Konstantin Krõlov. Peab ütleva, et kõnealuse teooria seisukohalt ei korralda britid kiritegelikke sigadusi mitte üksnes venelastele, vaid vahelduva eduga ka teistele (Trumpi valimine oli neile suureks tagasilöögiks). Krõlovi väitel on ka kogu see Covidi lugu tüüpiline inglase *fake* selleks, et inimesi veel rohkem ahistada. Venemaa karantäänide eesmärk aga ei ole meditsiiniline, vaid Putini krüptokoloniaalse režiimi järjekordne repressiivne akt vene rahva vastu.

Krõlovi kirjutised on lennukad ja teravad. Lugesin huviga järjekordseid uudiseid inglise rindel, aga kahjuks sai Krõlov 20. aprillil insuldi. Ta paranes jõudsalt ning arstid lubasid tema täielikku tervenemist. Paraku sai ta 3. mail teise mikroinsuldi, kuid hakkas taas paranema, tegi nalja ja nii edasi. Haiglas võeti talt kaks korda Covidi analüüs, ühe andis ta enda nime all, teise oma varjunime all: Mihhail Haritonov. Mõlemad osutusid positiivseks, kuid sellest ta teada ei saanud – ta suri 20. mail. Ma ei hakka esitama omapoolseid spekulatsioone surma põhjuste üle, aga tundub, et Covid pole siiski päris *fake*.

Ametniku argisest päevast

RAIT KUUSE
sotsiaalministeerium

Ministeeriumi ametniku tööpäev on küllap sarnane iga teise suure asutuse kontoritöötaja omaga. Kõikide jaoks algab päev siiski pisut erinevalt. Mina näiteks ärkan hommikul kell kuus, vaatan üle uudised (lootes, et minu valdkonna kohta on ainult head uudised), joon kohvi ja vastan meilidele, jalutan tütreaga lasteaeda ning peale seda ministeeriumihoonesse.

Keskmiselt osalen päeva jooksul umbes 6-8 kohtumisel, heal päeval saan suurusjärgus sadakond e-kirja, kirjutan omalt poolt vahest poole vähem, mõned telefonikõned lisaks. Loen läbi vähemalt sadakond lehekülge teksti ja tabeleid, kooskõlastan ja allkirjastan mõne majast välja liikuva dokumendi. Kohtun vahetult ja virtuaalselt kuni sadakonna inimesega, teinekord rohkemgi. Päev võib kujuneda killustatuks ning kohati tundub endalegi, et koosolek on riigiametis eesmärk omaette.

Mõtlen sageli, miks räägitakse nii palju ametnike eluvõrast olemisest ja kihust kõike reguleerida. Vaevast unistab keegi lapsepõlves tiitlist „ametnik“, kuid soov konkreetset valdkonda arendada või laiemat ühiskondlikku muutust esile kutsuda ei ole ametnike seas selle töö tegemiseks harvad motivaatorid. Valikule aitavad kaasa akadeemiline võimekus ja rutiinitaluvus. Ei ole ka vähetähtis, et ametnikukarjäär eeldab vaat et laitmatut isiklikku elu ja käitumist. Ekstravagantsusele on siin vähe ruumi.

Ametniku iga päev ei alga uuesti tühjalt lehelt, vaid läheb edasi täpselt sealt, kuhu riik aastatega jõudnud on. Riik, sealhulgas avalik sektor, peab mõtlema kõigile ja olema samas ettearvatu. Iga muutus tähendab eelmiste ja käimasolevate muutuste ning olemasolevate kokkulepetega

arvestamist ning see teeb töö ka kohmakaks. Eksimist ametnikule üldiselt ei andestata ning eksperimenteerimine saab tunnustatud vaid siis, kui sellega ei kaasne nähtavat ebaedu. Siiski ei peaks ükski seadusesäte olema argumendiks lahenduse mitteleidmisel.

Mulle endale on jäänud mulje, et ametnikud on meil küllaltki kättesaadavad ning see eristab meie bürokraatiat paljudest riikidest. Minu suhtlus tõistel teemadel toimub päeva jooksul nii ametlikult e-posti aadressilt kui isiklikult Facebooki kontolt, Skype'i, Whatsappi ja telefoni ning tavakirja teel. Kui küsida, et kuidas ametnikkonnaga ühendust saada ja vestelda, siis küllap see nende kanalite kaudu tehtud saabki.

**Eksimist ametnikule
üldiselt ei andestata
ning eksperimen-
teerimine saab
tunnustatud vaid siis,
kui sellega ei kaasne
nähtavat ebaedu.**

Üldiselt kaldub ametnikkond ratsionaalsusele ning eelistab muudatusi teha kiiresti ja matemaatiliselt mõõdetavalt. Ametnikega on igapäevases suhtluses palju aktiivseid inimesi, kelle eesmärk on enda ja oma esindatavate huvide maksimaalne kindlustamine. Eesti-suguses väikeses riigis on mõjukal üksikul häälel suur jõud. Seetõttu võib erinevate valikute puhul saada määravaks ühe või teise poole jõuol,

mitte ratsionaalne arvutustehe. Mõneti see tasakaalustab ühiskonnas tehtavaid valikuid, kuid mitte alati.

Palju sõltub ka koostööpartneri eesmärgist. Ministeeriumis on kõigi ametnike esimene õppetund, et niisama juttu ajama keegi sinuga ei tule, alati on vestlusel mingi tagamõte. Kiiresti tekib automaatne kalduvus mõelda ministeeriumi poole pöörduja tegelikule kavatsustele. Ma olen täheldanud, et kui juba ministeeriumi jutule tullakse, siis peaaegu alati kindla sooviga saada mingit hüve. Teinekord on parem investeerida ametnikega suhtlemisel oma mõtete ja vajaduste tutvustamine ilma lahendust ootamata.

Tavaeluski kehtib reegel, et kui tead inimest paremini ja oled temaga varem kohtunud või suhtluses olnud, siis saab jutud aetud latusamalt ja vähem formaalselt. Ametkondlik otsuste langetamise protsess on aga sellest hoolimata bürokraatiareeglitega heas mõttes turvatud ning on ja peab olema ühetaoline kõikidele. Seda ei tasu pahaks panna. Vähemasti ametnikkonna puhul, poliitilised valikud on mõnevõrra vabamad.

Ametnikkonda iseloomustatakse mõnikord süvariigi mõistega, kuid selle kasutus on avalikus ruumis pigem pinnapealne. Mistahes erialal tekib üsna loomulikult oma släng, tutvusringkond, edukuse kriiteeriumid, nii ka avalikus sektoris. Sellise määratluse korral võiksime rääkida arstide, inseneride, autojuhtide, poemüüjate ja paljude muude valdkondade esindajate süvariigist. Saab seda pahaks panna või tuleks pidada loomulikuks? See, et meil on olemas ametnikkond ja sellega kaasnev subkultuur, on loomulik ja järjepidevuse tagamise vaates vajalik.

Süvariigist tuleks rääkida rõhuasetu-

Ministeeriumis on kõigi ametnike esimene õppetund, et niisama juttu ajama keegi sinuga ei tule, alati on vestlusel mingi tagamõte.

sega otsuste tegemisele ning motiivide läbipaistvusele. Otsused kuuluvad aga sageli ametnikkonna ja poliitikute kokkupuutealale. Selgete, tihti seaduse tasemel detailideni sõnastatud reeglite ning ametialaste eelduste ja nõuetega ajas püsiv ametnikkond vs. valimiste tempos või kiireminigi vahetuv vabamalt teiseneva mandaadi ning häältekapitaliga poliitiline juhtkond. Samas ei saa demokraatlikus riigis üks läbi teiseta ning vaatamata iga võimuvahetusega kaasnevale erutusele ning vaidlusele kulgeb kõik pigem teineteist tunnustavas sümbioosis.

Ei saa siiski eitada, et omad kergelt punased jooned on igal pool. Ametnikkonnalt eeldatakse jätkusuutlikkuse kõrval lojaalsust poliitilisele võimule, aga ka riigi üldistele toimimispõhimõtetele ning ametnikkonnale endale. Tõlgendus sellest, millistele valikutele ja kuidas tuleb parasjagu lojaalne olla, kipub eri poolte teadvuses tihti erinema. Samas saavad kõik leerid lõpuks selliste „värelustega“ hakkama.

Ma olen elanud ja töötanud ka riikides, kus koos poliitilise võimuga vahetub suur osa ametnikkonnast. Küllap on põhjuseks erinev tegelikkus ja oma ajalooga otsused, mida siinkohal kritiseerida ei oleks kohane. Siiski, üks minu isiklik tähelepanek on, et ametnikelt sai neis riikides oodata enam lojaalsust päevakohastele poliitilistele (tihti lühikestele) valikutele, kuid jätkusuutlikku pika horisondiga mõtlemist oli märksa vähem. Üldiselt peetakse Euroopas ametnikkonna pakutavat jätkusuutlikkust ja ettearvatavust pigem väärtuseks kui paheks. Nii et professionaalsest ja ettearvatavast ametnikkonnast – mis sest, et ajuti tituleerituna süvariigiks – on minu arvates rohkem võita kui kaotada.

Professionaalsest ja ettearvatavast ametnikkonnast on minu arvates rohkem võita kui kaotada.

Süvariik vs. suvariik

PIRET HARTMAN
kultuuriministeerium

Olen olnud ministeeriumi ametnik üle viie aasta, neist viimased kolm asekantslerina Kultuuriministeeriumi kultuurilise mitmekesisuse osakonnas, valdkonnas, mis ei jäta kedagi külmaks. Tuule tiibadesse sain kolmandas sektoris peamiselt õpilaste ja üliõpilaste õiguste eest seistes. Ühiskonnaõpetuse süvakursuse läbisin Riigikogus nõunikuna. Kõige selle juures olen suure tänutundega kahe lapse ema ning erinevate kogukondade liige, kelle tuge pean hindamatuks. Kuid mida pean oluliseks ametnikuna ning milliste järeldesteni olen viimastel aastatel jõudnud?

Tuleb alati anda parim

Ametnikuna oled sõna otseses mõttes maailmaparandaja ning vastutad iga päev väga suure hulga inimeste eest. Ükskõik kas oled spetsialist, nõunik, raamatupidaja, referent või asekantsler – sinust sõltub riigi, meie kodu toimimine. Teadmine, et vastutan Eestis ühe valdkonna eest, on mul kogu aeg kuklas. Oma tööd tuleb teha täiel rinnal, kuid sellesse ei tohi ära uppuda.

Kõiksuguste asjade tegemine ei muuda neid automaatselt tähtsaks. Tuleb seada prioriteete ning keskenduda tegevustele, mis aitavad eesmärkidele ja tegelikele tulemustele lähemale.

Eestvedamine on defitsiit

Arvan, et eestvedamine on avaliku sektori defitsiit. Meil on kuldaväärt spetsialistid, kuid meil puudub julgus eest vedada, tõugata, liikuma panna. Kindlasti tuleb mõelda, analüüsida, kaaluda, kuid väga paljude heade asjade puhul õpime just tegutsedes väärtuslikke teadmisi juurde ning lõppkokkuvõttes saavutame soovitu või enamatki veel. Nii on sündinud e-riik ning paljud muud saavutused, mille tõttu kogu maailm Eestit eeskujuks peab.

Rahvas väärib oma kuninga

Ministeeriumis töötades tekib takistuste korral kiusatus pügeda ministeeriumi eesotsas oleva poliitiku selja taha. Poliitiliste otsuste tegijate kirumine ei anna

aga juurde ei aega ega tulemusi. Võimul olevad poliitikud on seal, kus nad on, rahva soovil ning seda soovi tuleb austada. Kui austus riigikorra vastu on kadunud, on ametnikuna võimatu jätkata. Seega tuleb olenemata olukorrast teha ära parim, mis võimalik. Seejärel hakkavad ehk lõpuks liikuma ka suured asjad. Poliitikutele meeldivad ettevalmistatud lahingud. Mõnede teemade lahendamiseks on vaja aega, kuid seda ei tohi raisata, jäädes igavesti õiget hetke ootama. Ametnikuna tuleb lisaks neile tegevustele, mis seisavad valitsuse tegevusplaanides, tunnetada inimeste jaoks aktuaalseid vajadusi ja probleeme ning nende kõigiga tegeleda.

Ametnik peab olema julge

Austus ministri vastu ei tähenda aga julguse või eriarvamuse puudumist. Öelda välja enda kui valdkonna spetsialisti arvamus on ametnikkonna kohus. Poliitikud austavad heas argumendis peituvat jõudu. Meie kõigi ühine eesmärk on parim tulemus,

mis lähtub võimalikult paljude inimeste huvidest. Vaevalt soovib keegi teha riigile kahjulikke otsuseid, kuid kindlasti sõltub kõik vaatenurgast. Nagu on öelnud president Lennart Meri: „Oma riigi eest vastutame me koos ja igaüks eraldi.“ Kui ametnik ei tunne, et temast midagi sõltub, siis ei ole ta piisavalt ambitsioonikas ning see ei sobi vaikselt täiskasvanuikka jõudnud riigile. Peab jätkuma julgust ja visadust liikuda edasi, olla homme parem, kui olime eile.

Ikkagi inimene

Kõige selle juures tuleb jääda inimeseks. Üksnes statistika lugemine aruannetest on mugav viis päriseluga mitte kokku puutuda. Nii võib unustada lihtsa tõe, mis nii väikese riigi nagu Eesti kohta käib – igaüks on oluline. Tuleb olla ka „põllul“, et saada aru valdkondade proovikividest ning mõista inimeste vajadusi.

Kolm aastat tagasi alustasime ametnike välitöödega, kui viisime riigi tippametnikud, avaliku sektori eestvedajad Ida-Virumaale tutvuma kohalike oludega, tegema koostööd kohalike omavalitsuste ning sädeinimestega. Sellest sai traditsioon, mille raames võtsid ametnikud suve lõpus ette kuni kahe nädalase retke kokkulepitud Eesti piirkondadesse. Ööbisid seal, käisid kohalikus poes, tegid kaugtööd ning samal ajal suhtlesid kohalike inimestega, vahetasid infot, arutasid ning proovisid leida lahendusi nii piirkondlikele kui ka valdkondlikele kitsaskohtadele.

See projekt on kasvanud mõne aastaga sadu ametnikke ning kohalikke inimesi kaasavaks ettevõtmiseks, millest on kasu saanud kõik pooled ning mille tulemusel on hakanud liikuma mitu projekti, näiteks sotsiaalkindlustusameti regulaarne rändkontor Sillamäel, võimalikud pakiautomaadid maapiirkondades või raamatukogude rolli uuendamine. Kõik on toimunud ametnike ja kohalike omavalitsuse vabal tahtel, ilma hangete, projekti juhtide ja kommunikatsioonifirmadeta.

Silotornidest saab vabaneda koostööga

Sageli jäädakse kinni vaid oma asutuse, teema või valdkonna piiridesse. Tekivad nõndanimetatud silotornid, mille vahel info ei ei liigu. Tegelikult on silotornide ülene poliitikakujundamine väga lihtne. Tuleb lihtsalt ühendust võtta ning asuda suhtlema, vaidlema ja reaalselt midagi

koos ja ära tegema. Valdkondadeüleselt, erinevate partneritega sünnivad lahendused, mis lahendavad päriselt probleeme, mitte kitsaid löike neis.

Peale välitöid kutsusid mõned ministeeriumid kultuurilise mitmekesisuse osakonda oma asutustesse kaugtööd tegema. Ilma pikema jututa võtsime vastu sotsiaalministeeriumi pakkumise kolida kolmeks kuuks superministeeriumi tornidesse. Sotsiaalministeeriumi kantsler ajas lühikese aja jooksul korda meile sisenemiseks ja väljumiseks vajalikud turvaelemendid ning tagas täielikud töötingimused oma majas. Tutvusime peamiselt tööturuvaldkonna küsimustega, kuid saime ülevaate kõigist sotsiaalministeeriumi teemadest ning nemad muidugi meie eesmärkidest

Sageli jäädakse kinni vaid oma asutuse, teema või valdkonna piiridesse. Tekivad nõndanimetatud silotornid, mille vahel info ei ei liigu.

ja kitsaskohtadest. Seejuures jätkasime paralleelselt oma igapäevast tööd.

Kirjeldatud ettevõtmine on muu hulgas aidanud meil lahendada teisest rahvusest inimeste tööturuga seotud probleeme ning parandanud infovahetust. Piirid ja tornid on ennekõike meie peades ning nende lõhkumiseks peame koostööd alustama. Alati ei ole vaja struktuurimuudatust, piisab ühest telefonikõnest. Usun, et võimalike platvormide hulk on siin väga suur.

Mägesid liigutavad võrgustikud

Lai võrgustik ja partnerite olemasolu on avalikus sektoris asendamatu. Sidusust on ühiskonnas võimalik saavutada vaid juhul, kui selleks on laiahaardeline ühiskondlik kokkulepe, mis ei sünni paberil või ministeeriumikoridorides, vaid inimestega päriselt suheldes, kokku leppides ning tegutsedes, üksteist inspireerides. Ja uskumatul kombel tekib ühisosa väga kiiresti. Inimesed tahavad olla kaasatud, panustada, protsesse mõjutada, ühiskonda edasi aidata.

Korras masinavärk

Tuleb mõelda loovalt, sest kõike ei ole võimalik strateegiliselt ette planeerida. Kõige olulisem on hoida masinavärk valmis pidevaks muutuste teekonnaks. Eesti sai hakkama pool aastat ettepoole tõstetud Euroopa Liidu eesistumisega paremini, kui me oleksime lootnud. Viiruseepideemias suudeti väga kiiresti reageerida ning riik mobiliseerida. Võib-olla oli EV100 hea eelsoojendus, mis kogu riigi koostööle ning tegutsemisele häälestas. Oluline on seda paindlikkust, kuid ka koos tegemise soovi hoida ning ühistunnet kasvatada.

Oma tööd tuleb austada

Avalikku sektorit ümbritsev keskkond on muutlik ning kuna vähemalt iga nelja aasta tagant toimuvad ka poliitilised suunamuutused, on ametnikud need, kes hoiavad stabiilsust ja järjepidevust. Seda privileegi ei tohi unustada. Kunagi tuli minu jutule inimene, kes alustuseks tuletas meelde, et ma olen sellel kohal seetõttu, et tema on tööd teinud ning riigile makse maksnud, millest mina ametnikuna nüüd palka saan. Selles kommentaaris on iva. Ametnikuna ei tohi me unustada, et iga päev tuleb anda endast kõik, mis võimalik. Seejuures ei ole ametnikud eksimatud, oma vigu tuleb tunnistada ning kiiresti uued lahendused leida.

Suurem ühtekuuluvustunne

Keerulistes oludes on alati lihtsam leida süüdlane, ühine vaenlane, aga nii tulevikku ei ehita. Poolte valimise asemel tuleks proovida eri vaatenurki avada ja leida ühisosa. Ühtekuuluvustunde suurendamine aitab kaasa sidusamale ühiskonnale. Eelduseks on aga kõigi poolte mõistmine, koostöö tegemine selle erinevates variatsioonides ning ka ühised saavutused, mis aitavad kaasa parema ja kokkuhoidvama riigi ehitamisele.

Loodan, et süvariigiks ei peeta aktiivseid ametnikke, kes oma valdkonda tunnevad ja arendavad ning kel on oma arvamus, mida nad ka välja öelda julgevad. Kui keegi oma positsiooni isiklikult ära kasutab, tegutseb õigusriigivastaselt, siis tuleb sellest konkreetselt märku anda. Muidu aga tuleb hoida neid spetsialiste, kes riigil praegu olemas on. Meid rahvana on liiga vähe, et saaksime oma ala asjatundjatesse hoolimatult suhtuda. Süvariigist hullem on suvariik.

Lauri Lugna:

Rohkem hoolivat uudishimu!

Ministreid avalikkus tunneb, sageli palju pikemalt ministeeriumides rügavaid kantslereid oluliselt vähem. Siseministeeriumi kantsleri **LAURI LUGNAGA** vestles ametnikutööst, poliitikakujundamisest ja koostööst vabakonnaga Andrei Liimets.

Sobilik on alustada küsimusest, kuidas kriisiaeg ja terve inimpõlve jaoks harjumatu olukord sinu tööd on mõjutanud?

Tänaseks on taas rahulikum (*intervjuu leidis aset mai keskel – toim*). Kuni märtsi keskpaigani käisin valitsuskabinetis üle päeva mõneks tunniks, aga sealt edasi tulid paariks nädalaks täistööpäevad hommikul kaheksast õhtul üheteistkümneni, kõige pikem isegi kella kaheni öösel. See oli üliintensiivne. Isegi mu kuueaastane poeg hakkas küsima, et kuule, kas sa oled tööd vahetanud? Hästi kiirelt pidi kaasa mõtlema valitsuse erikomisjoniga, millistele nuppudele vajutada, milliseid piiranguid rakendada, mis need maksavad.

Pärast kolme aastakümnet vaba riigi poliitikakogemust ja kodanikuharidust saab ehk enamik inimesi enam-vähem aru, mida minister teeb, vaevalt aga, mida kantsler teeb. Kuidas sa lühidalt seletaksid?

Kantsler on mõnes mõttes liim, sidustaja poliitikute ja erakondade ning ametkonna vahel. Kantsleri roll on ühtpidi võtta vastu ja tõlkida ministeeriumi haldusala jaoks ümber ministri ja valitsuse ootused ja eesmärgid ning need operatsionaliseerida: mida ja mis aja jooksul ära suudame teha, mis on eelnevad sammud, mis on järgnevad sammud. Ja teistpidi omakorda peegeldada vastu ametkondade analüü-

tikat, valikuvõimalusi ja teadmisi, kuidas midagi teha või miks on varem otsustatud ühe või teise valiku kasuks.

Eesti omapära on see, et erakondadel pole suuri mõttekodasid nagu Lääne-Euroopas, kus on rohkem nii-öelda ministeeriumide ja ametkondade välist poliitikaanalüüsi, mille abil minister tuleb välja juba põhjalikult läbimõeldud muutuste raamistikuga. Seega ametkondade,

Erakondadel pole suuri mõttekodasid nagu Lääne-Euroopas, kus on rohkem nii-öelda ministeeriumide ja ametkondade välist poliitikaanalüüsi.

ministeeriumi ja kantsleri roll on seda kõike edastada ning teistpidi võtta uued ootused teadmiseks ja leida võimalus nende teostegemiseks.

Ma olen alati öelnud, et kantsler on neljas eri rollis. Esiteks on ta oma ministeeriumi tippjuht – siseministeeriumis näiteks 200 töötajale. Teiseks on ta oma haldusala tippjuht – meie puhul 8000 inimest kuues asutuses ja 3000 inimest vabatahtlikena panustamas. Kolmandaks

on ta ministri igapäevane nõustaja. Ja neljandaks on ta kantslerite tiimi liige, kellega me koguneme iga nädal ja valmis-tame ette teemad, mis on valmis valitsuse istungile viimiseks või mis vajavad veel läbirääkimisi.

See viimane on ehk nauditavaim neist neljast rollist, sest riigisekretäri eesistumisel kantslerite ringis kuuleb iga nädal teiste poliitikavaldkondade probleeme, võimalusi ja väljakutseid ning otsitakse seda ühisosa, kus me saame koos miskit teha või kus on ühiskonda sisse programmeeritud mingid konfliktid. Mulle, kes ma olen erialalt avaliku halduse lõpetaja, on väga põnev selle sees olla.

Mulle väga meeldib laiema visiooniloome ja kitsama eksperditasandi vahelise tõlkija kujund. Kuidas sinul selle tõlketööga läheb?

Ma olen tänaseks olnud neli ja pool aastat kantsleri rollis. Koostööd olen selle aja jooksul teinud nelja siseministriga – Hanno Pevkur, Andres Anvelt, Katri Raik, Mart Helme – ning rahvastikuminister Riina Solmaniga. Tõlketöö on seisnenud ennekõike lahtirääkimises, miks asjad on praegu, nagu nad on, mis on ära proovitud, mis töötab, mis ei tööta.

Meie haldusalas on paljud asjad administratiivsed, mitte regulatiivsed. Näiteks majandus- ja kom-

munikatsiooniministeeriumi või keskkonnaministeeriumi vastutusalad on oluliselt regulatiivsemad – ministeeriumid ennekõike kujundavad reegleid, mille järgi ühiskond peab toimima. Meie teeme seda näiteks rände või tuleohutuse teemadel, aga võrreldes teiste ministeeriumidega palju väiksemas mahus. Kui vaadata siseministeeriumi agendat, siis 80% on see, mis meil on enda tööplaanides juba olemas, ja 20% on see, mille toovad sisse ministrid, kes soovivad, et me pööraks ühele või teisele teemale rohkem tähelepanu.

Näiteks viimase aasta jooksul oleme selgelt pööranud rohkem tähelepanu kriisideks valmistumisele ja piirivalvele. Mitte et me poleks seda ka varem teinud, kuid siseminister on neile rohkem rõhku asetanud.

Sa loetlesid üles viis ministrit neljast erakonnast, kusjuures kõigil neil erakondadel on väga erinevad maailmavaated. Kui palju on nende vahetumine sinu tööd muutnud?

Eks ikka on, nad on erinevad olnud. Ministritel on erinevad juhtimisstiilid ja kantsleri roll on mõnes mõttes kohaneda, olla valmis täitma ministri ootusi. See on ministrite puhul väga erinev, kuidas nad töötavad, kui palju tahetakse ise teha, kui palju tahetakse, et lahti seletataks teemasid.

Kes su lemmikminister on olnud?

(Naerab) Ma olen siin majas aastast 2004, seega neid on tegelikult olnud rohkem kui neli! Siseministeerium on ministeerium, kus väga suuri tööviite kiirelt ei teki. Need tulevad pika aja jooksul. Kui

mõelda, kus me oma turvalisuse teemadega oleme, siis täna just vaatasin arvnäitajaid. Aastal 2006 vastas 50% küsitluses, et kuritegevus on üks kolmest suurest probleemist Eestis. Nüüd ütleb sama 3%. Aga selleks on läinud 14 aastat! Siseministri töös on raske see, et sa ei näe seda tulemust – saad mõne päästekomando avada või uue päästesõiduki maale tuua, aga sisuline mõju tekib ühiskonnas alles 3-4, sagedamini 13-14 aasta pärast.

Arvestades, kui sageli tänapäeval töökohti vahetatakse, on sul muljetavaldavalt pikk staaž. Mis sind nii kaua siseministeeriumis on hoidnud? On sul mõni südame teema või eesmärk?

Turvalisus läheb mulle väga korda. Olen olnud vabatahtlik päästja ja olen abipolit-

Foto: Erakogu

Kui palju kantsleril saab olla oma visiooni, arvestades, et võib tulla uus minister uute suundadega ja kogu tööle uued nõudmised seada?

Saab tugevalt, just selles vaates, et kus on meie peamised arenguvajadused, kus on meie väljakutsed järgmise viie kuni kümne aasta jooksul – näiteks kõik, mis on seotud infotehnoloogia ja sidega. Me oleme neist nii suures sõltuvuses, küll aga on meie IT-süsteemid märkimisväärselt vanad. Rahvastikuregister, mis on Eesti riigi süda ja saab üle 100 miljoni päringu aastas, on üle kümne aasta vana. Mul ei ole ka olnud ühtki ministrit, kes ütleks, et ei, IT ei ole oluline.

Teine oluline valdkond – ennetus, ennetus, ennetus! Ühtki ministrit pole olnud, kes ütleks, et ennetus pole oluline, pigem tullakse ütlema, et teeme rohkem ennetust. Oleme sõnastanud, et meie fookus järgmise viie kuni kümne aasta jooksul on sihistatud ennetusel. Mitte lihtsalt plakati panek kuskile, vaid käitumise mõjutamine, käitumisspühholoogia ja nügimise meetodite kasutuselevõtt.

Kolmandaks – kriisideks valmisolek. Meie haldusala on väga innukas kriiside lahendamises osalema. Me kaasame teisi ja pakume ise sageli abi. Kõige selle juures oleme enesekriitilised ja ütleme, et võiksime palju paremad olla. Meie valmisolek kriise ennetada ja lahendada on hea, aga mitte väga hea. Kui vaadata väliskeskkonnas järgmise kümmekonna aasta jooksul, siis kordade arv, kui ühiskond on kriisis,

seinik. See huvi tekkis mul juba ülikoolis ja sellest kannustatuna olen siiani siseministeeriumisse jäänud. Tõsi, pean ütlema, et vahepeal olin paar aastat maanteeametis peadirektori asetäitja ametis. Aitasin seal üles ehitada e-teeninduse ja liiklusohutuse teemadele uut hingamist anda. Vahepeal ära käia oli üks mu paremaid otsuseid. Kui peaksin nõu andma, kuidas oma tööalaseid tegemisi sättida, siis ma julgustan ringi liikuma ja siis tagasi tulema. Ka mu oma tiimis on sarnaseid nii-öelda ärakäijaid ja tagasitulijaid, näiteks Piret Lilleväli, kes oli kunagi siseministeeriumis Schengeni alaga liitumise juht, hiljem strateegilise planeerimise koordineerija, siis Riigikantseleis Euroopa Liidu eesistumise korraldaja. Nüüd on ta meil tagasi asestantslerina. Kasulik on käia teistes organisatsioonides ja kogemusi koguda.

Seadusandja on andnud raamid, milliseid otsuseid saab minister teha, aga ei saa teha kantsler ega peadirektor.

olgu loodusnähtuste või tehnoloogia või viiruse tõttu nagu praegu, pigem suureneb, kui väheneb.

Viimasena on meie suur väljakutse meie inimeste tulevik. Täna 8000 kutselist politseinikku-päästjat on paljus inimesed, kes liitusid meiega 1990ndate alguses, 20-aastastena. Läheneme ajale,

mil soovitakse hulanisti väärikalt välja teenitud pensionipõlve pidama minna, ja tekib küsimus, kust saada uusi tublisid inimesi tänavaid turvama.

Tõlkevõrdlusega kirjeldasid sa ära ka hõõrdekoha ametnike ja poliitikute vahel. Kui näiteks tuleb minister suure lennuka ideega, millega valimistel mandaat saadi, aga ametnikud ütlevad, et pole võimalik, siis ongi sest pörkumisest läinud käiku terminid nagu „süvariik“ ja „ametnike partei“. Mis tundeid sellised kirjeldused sinus tekitavad ja kui palju ametnikel tegelikkuses võimu on?

Olen seda viimase aasta jooksul palju rääkinud, et ametkondades on ekspert-sus, aga poliitilise mandaadi rahvalt on saanud Riigikogu liikmed ja delegeritud mandaadi valitsuse liikmed. Seadusandja on andnud raamid, milliseid otsuseid saab minister teha, aga ei saa teha kantsler ega peadirektor. Poliitilist vastutust ja legitiimsust evivad ikkagi ennekõike parlamendiliikmed ja ministrid.

Ma olen oma osakonnajuhtidele, ase-kantsleritele ja teistele töötajatele sõnastanud ootuse, et parim poliitikakujundaja on see, kes suudab näha võimalusi 360 kraadi ulatuses. Mõnikord, kui on kaks ministrit vastamisi – mida küll pole meie majas juhtunud –, on ironiseeritud, et sama ametnik peab kirjutama toetava ja vastuoleva kirja iseenda ideedele. Ma ütleks just, et see on see koht, kus avaldub ametniku pädevus, et ta suudab leida probleemi lahendusele nii toetavaid kui ka vastuolevaid argumente. Sellised ametnikud on kõige paremad, sest nad tabavad ühiskonna keerukust. Pole must-valgeid lahendusi. Sa peadki vaatama, et võib olla ühtpidi lahendus ja siis saab enim kasu üks pool, aga teistpidi lahendusega teine. Sellest kantuna on ametniku roll – kui minister tuleb mingi soovi või lähenemise-ga – kirjeldada ära mõjud, nii positiivsed, negatiivsed, rahalised, ühekordsed kui ka pikaajalised, ja kogu võimaluste palett. Edasine on ministri otsustada.

Ametnike ootus on, et andke meile võimalus neid mõjusid kirjeldada, siis on otsus teie ning meie ametnikena aksepteerime seda. Minu kogemuses seda võimalust ka antakse. Mõnikord liiguvad asjad kiiremini, teinekord on rohkem aega vaja, aga seda pole olnud, et tehtagu ja

ärge näidake mulle mingit mõjuanalüüsi. Ministrid ju ikka küsivad, et oot-oot, kas siin on mingi miin ka peidus? Siis saabki lahti seletada, et kus need ohukohad võivad olla.

Kuidas on kantsleri enda poliitiliste vaadetega? Lähevad töö ajaks kappi peitu?

Jah. Inimesena sul võivad olla oma poliitilised veendumused, aga sa pead jätma nad töös kõrvale. Tõsi on see, et aeg-ajalt siiski võetakse ametnike seas maailmavaateline seisukoht. See ei ole ka vale, aga alati tuleb silmas pidada tervikut. Tihtipeale kui ühiskonna reguleerimisel teed ühe otsuse, läheb kellelgi paremaks, kellelgi halvemaks. Täitsa vastandlikke suundi ilmselt pole, aga põrkuvaid valikuid koguaeg.

Oled sa sattunud lugema raamatut „Maailm kontoris“?

Ma ei ole raamatut veel lugenud, küll aga blogi.

Nii mõnelgi tuttavale ametnikul on see saanud öökapiraamatuks. Kui palju sa oma töös ära tunned seal kirjeldatud bürokraatlikku absurdi?

Ma ütlen ausalt, et mõned lood on sellised, et no ei usu, et sellist asja on. Ja siis jälle mõtled, et maailm on väga kirju – mõnes asutuses võib vabalt olla selline büroojuht, kes nii toimetab. Ei tea. Eks ole igasuguseid.

Ministrid ju ikka küsivad, et oot-oot, kas siin on mingi miin ka peidus? Siis saabki lahti seletada, et kus need ohukohad võivad olla.

Ma arvan, et „Maailm kontoris“ blogi ja raamatu positiivne mõõde on see, et kuigi mingeid aspekte vaadatakse kriitiliselt, aitab ta valgustada ametniku tasandil kohati väga inimlikul moel. Kui ministrid on sageli avalikkuse ees, siis ametnikud ju väga harva. Esimese hooga meenuvadki ehk ainult Meelis Oidsalu ja Dmitri Jegorov. Kas peaks olema rohkem

Eesti tugevus on, et ametkonnad ja kantslerid on professionaalid ja mittepoliitilised, ning ma loodan, et see tulevikus nii ka jääb.

neid ametnikke, keda avalikkus teab ja kes avalikult sõna võtavad?

Lahtiseletamist on vaja teha, aga tuleb otsida tasakaalu, mis teemal rääkida, mis kanalites rääkida ja mis eesmärgil rääkida. Rääkimine on vahend. Kui paljudeni sellega tegelikkuses jõuad ja kas väljendad isiklikku arvamust või kirjeldad lahti kõik võimalused, sõltub stiilist. Aga kindlasti peaks ametnikud rääkima, see on osa kodanikuharidusest ja -õppest. Iga ametnik võiks käia korra aastas gümnasistidele kõnelemas, kuidas riigi- ja ühiskonnakorraldus toimub.

Tihtipeale me unustame ära, miks kogu riigiparaat üldse toimib. Mitte ainult, et teenused ja tooted oleks ohutud ja et oleks aus konkurents majandustegevuses, vaid ka selleks, et pakkuda teenuseid, millega üksinda tehes toime ei tulduks. Ei ole mõtet, et kogukonnad teevad oma haiglaid või keemiapäästeüksuseid. Mõistlik on rahad kokku panna maksude kaudu ja riik pakub teenuse.

Praegune viirusekriis on hea näide, et uuesti läbi mõtestada, miks näiteks sanitaarkontroll on oluline. Eneseregulatsioon on tore, aga kui nõudeid täitmata jättes võidakse saada eri haigusi, võib kahju olla väga suur ka teistele inimestele.

Meeldis Oidsalust on saanud pisut staarametnik, kuna ta on tuntud ka teatrikriitikuna ja võtab eri teemadel aktiivsemalt sõna. Kes sina pärast kellast kellani tööd oled?

Pärast kella on sageli veel töö! Vabal ajal olen peamiselt perega. Mul on abikaasa, kaks toredat tüdrukut ja väike kuueaastane poiss. Olen varem väga palju võtnud isiklikku aega tööks, mistõttu püüan pigem tagasi tõmmata ning anda seda aega perele. Kodanikuna olen olnud vabatahtlik päästja ja olen abipolitseinik. Tõsi, palju tunde pole jõudnud veel teha, aga kui ajad rahulikumad on, teen seda.

Oidsalu on muuhulgas öelnud Müürilehe veergudel nii: „/.../ mitte minister ja poliitik ei tee ainult järelevalvet ametniku üle, vaid ka kantsleril on kohustus jätta ministri määrus või korraldus kooskõlastamata, kui see on ebaseaduslik või vastuolus põhiseadusega, ning edastada ka õiguskantslerile info, et minister ei käitu seadus- või põhiseaduspäraselt. Ametkonnad peavad hakkama seda kohustust endale rohkem teadvustama. Mina arvan, et kõik Eesti kantslerid ei ole selleks valmis.“ Kas nõustud ja kas sina oled?

Ma ei oleks nii skeptiline. Ma arvan, et see valmisolek on olemas. Eesti tugevus on, et ametkonnad ja kantslerid on professionaalid ja mittepoliitilised, ning ma loodan, et see tulevikus nii ka jääb. Riigijuhtimise süsteemis tagab see järjepidevuse ja tasakaalu, mis on oluline väärtus. Eesti ametkonnad pigem julgevad öelda, kui neil on eriarvamus ministri seisukohtadega. Mina isiklikult ei ole nelja ja poole aasta jooksul määruseid lugedes sellist murekohta leidnud.

Mida siseministeerium teeb, et ametnike ja kogu asutuse töö oleks väljapoole arusaadav ja läbipaistev?

Me pöörame sellele päris palju tähelepanu. Aasta alguses võtsime maja inimesed kokku ja ma ütlesin, et lähme räägime sel aastal kaks korda rohkem sellest, mis me teeme, ja käime kaks korda rohkem majast väljas. Eesti väikelinnades, kogukondades – küsime, mis on inimeste mured. Need võivad olla selle kogukonna mured, aga ka meie saame rohkem tunnetust, mis võiks teisiti olla. Üks hea näide on maakondlikud turvalisusnõukogud, mis me paar aastat tagasi käivitasime ja kus püüame maakonna tasandil tuua kokku turvalisusvaldkonna inimesi, mistahes asutustes nad töötavad. See on selline pulss, kust saada aru, mismoodi asjad peaks liikuma.

Vabaiühenduste Liidu üks peamisi töösuundi on olnud strateegilise partnerluse arendamine vabaiühenduste ja ministeeriumide vahel. Selline partnerlus on ka Vabaiühenduste Liidu ja siseministeeriumi vahel. Kes on sinu meelest hea strateegiline partner ja kas ta tohib näiteks

kritiseerida ministeeriumi?

Ma arvan, et see on igati asjakohane tegevus. Nagu teised ministeeriumid kritiseerivad ministeeriumide eelnõusid, toovad välja puudusi ja vastuolusid, on ka strateegilised partnerid õigustatud sama tegema. Strateegiline partnerlus pole lihtsalt see, et anname alalist tegevustoe-tust, vaid partnerluse tulemusena peab konkreetses valdkonnas ka midagi muutuma: kas kogukonnad on aktiivsemaks muutunud, vabatahtlike arv suurenenud, või on toodud vabakonda rohkem finantseeringuid teistest allikatest. Kaasnema peavad eesmärgid ja mõõdikud.

Siin on nii tellimuse täitmise vaade kui ka tagasipeegeldus huvikaitse mõttes. Nende vahel võib olla teatav konflikt ja siis kerkib küsimus, kui hästi mingit teemat argumenteerid. Minu kogemus on, et nii poliitikud kui ka ametnikud hindavad argumenteeritust – et poleks lihtsalt väide, vaid ka mõju oleks lahti kirjutatud. Aga strateegilise partnerluse näide on hea – ma loodan, et see levib ka teistes ministeeriumides, sest iga-aastaste konkurssidega kaugele ei purjeta.

Mida sa tahaksid, et kodanikuaktivistid ja vabakond teaks ning mõistaks paremini ametnike kohta, et koostöö oleks parem ja sisukam?

Kui teil on vähegi võimalust, tulge töövarjuks! Siis te näete, kuidas masina-

Peame hoidma ülal sedasama riiki, mida suuremadki ühiskonnad, aga inimesi ja vahendeid on oluliselt vähem.

värk pöörleb. Ma võtan igal kuul oma haldusalast üksuste juhte eri tasanditelt päästekomando juhust perfekuuri asejuhini töövarjuks, et nad näeks, milline see töö, väljakutsed ja valikud on, kus me saame muutusi teha ja kus ei saa. Selle kogemuse kokku toomine on väga oluline mõlemas suunas. Mul on hea meel, et meil

on ka inimesi, kes on olnud vabakonnas aktiivsed nagu Eimar Veldre. Ja vastupidi samamoodi.

Ja mida võiks ametnikud paremini teha, et vabaihendustega paremini läbi saada?

Üks mulle oluline teema, mis vajab lahtiseletamist, on materiaalne vaade. Levinud arusaam on, et vabakonnast küsitakse ainult riigilt raha, et andke, siis saame rohkem teha. See on muutumas. Näen, kuidas vabakond kaasab raha ka erasektorist või loob sotsiaalseid ettevõtteid, kus eesmärk pole kasumit teenida, vaid teenust osutada. Ressursside vähesus on meile kõigile probleem. Peame hoidma ülal sedasama riiki, mida suuremadki ühiskonnad, aga inimesi ja vahendeid on oluliselt vähem.

Mida kõigil võiks rohkem olla – uudishimu! Hoolivat, mitte kriitilist. Enamasti on mingi põhjus, miks asjad on nii, nagu nad on. Ja teisalt julgust – julgust minna ja ühendust võtta või uksele koputada, et kuulge, mis te selle või teise kohta kostate. Haruharva, kui ma lükkan tagasi ettepanekuid kohtumisteks või aruteludeks.

KRISTI MÄRK
Lastekaitse Liit

Koostööd teevad isiku-, mitte registrikoodid

Mis on ühist organisatsioonisel, organisatsioonidevahelisel, sektoriteülesel, riigisisesel ja rahvusvahelisel koostööl? Vastus on lühike ja lihtne – inimesed. Iga otsuse taga on inimesed isiku-, mitte registrikoodiga ning igapähe on võimalik anda oma panus ühiskonna arengusse.

Väärt inimesi ja organisatsioone, keda Lastekaitse Liidu kogemuse põhjal esile tõsta, on palju. Alustades sellest, et hiljuti tähistas kümnendat sünnipäeva meie ja Eesti Advokatuuri koostöös sündinud „Hea nõu lastega peredele“, ning lõpetades sotsiaalministeeriumi strateegilise partnerluse projektiga „Üheskoos laste ja perede heaks“, kuhu on kaasatud viis organisatsiooni ning kus käib esimene tegevusaasta.

Eriti soovime praegu esile tõsta üksikisikuid, kes on võtnud vastutuse ning astunud oluliselt rohkem lisasamme, kui keegi oleks osanud oodata. Kohati sarnased ja samas täiesti eriilmelised profiilid ja lähenemisenurgad näitavad, et igapähe võimuses on midagi ette võtta, et üldine olukord parem saaks.

Kindlasti olete ka teie märganud, kuidas kokkuvõttes ei olegi nii väga oluline kellegi organisatoorne või mistahes muu kuuluvus, vaid ennekõike hinge ja südamega asja juures olemine, mis aitab kaasa nii koostööpartnerite leidmisele kui ka soovitud mõju ja muutuse tekitamisele.

Näiteks Tamo Vahemets on AS Eesti Raudtee turvajuht, kes veab lisaks põhitööle kodanikuna eest mitut MTÜd: Operation Lifesaver Estoniat (tuntuimad projektid „Lase rong läbi“ ja „Võta klapid peast“), Riveta spordiklubi, väikelaste vigastuste ennetust AGA MINA, Valge Õhupalli eeskujuliikumist.

Valge Õhupalli viimane ettevõtmine

oli „Teeme lapsele pai“, millega kutsuti inimesi üles 1. juunil ehk lastekaitsepäeval südameid avama. Osalejaid oli lasteaiadest kuni peaministrini.

Tamo Vahemets juhib iga päev enam kui 50 inimesest koosneva meeskonna tööd ning lisaks panustab mitmes MTÜs sellesse, et ka ühiskond laiemalt tervem ja tugevam saaks. Ta on hea näide, kuidas nii ametialaselt kui ka väljaspool seda vastutust võttes ja eri sektoritega koos töötades on võimalik palju ära teha. Ta ise on öelnud: „Eeskujud on kui majakad. Eeskujuks olemine ei maksa midagi, kuid

„Eeskujud on kui majakad. Eeskujuks olemine ei maksa midagi, kuid sel on hindamatu väärtus.“

sel on hindamatu väärtus.“

Vaid mõned päevad pärast koroonakriisi algust ja õpilaste distantsõppele suunamist sündis Kätlin Rohilaid-Aljaste ja Sven Jablonski eestvedamisel kodanikualgatus „Igale koolilapsele arvuti“, mille tuumikuga liitusid peagi Maria Rahamägi, Siimon Härm ja Daniil Golubev. Kiirelt üle-eestiliseks liikumiseks kasvanud algatuse abil vahetas kuu aja jooksul omanikku enam kui 1200 arvutit.

Üks selle algatuse suurimaid tugevusi on kindlasti see, et tuumiku liikmed, kellest mitu said omavahel tuttavaks just ühise missiooni kaudu, soovisid siiralt aidata, teiseks kahtlemata nende kui

üksikisikute võimekus, töökus, pingetaluvus ja professionaalsus ning kolmandaks suur kontaktide võrgustik ja pidev sisuline töö nii üksikisikute tasandil (Facebooki grupi kaudu kaasati tuhandeid inimesi) kui ka avalikus ja erasektoris.

Kui lisada siia veel ka osav meediatöö ja teavitust või asjaosaliste idufirmanduse, kriisijuhtimise, avaliku halduse või ettevõtluse taust, saamegi kokku ühe tüki algatuse eduvalemist. Valemist, mille saab lihtsalt ja lühidalt kokku võtta kolme sõnaga: hoolime, märkame, aitame!

Prognooside kohaselt on vähekindlustatud ja suurperedesse vaja annetada igal aastal kuni 400 seadet. Seetõttu liikus algatuse „Igale koolilapsele arvuti“ omavalitsuste ja ettevõtete vahelise info koordineerimine Lastekaitse Liidule, kes oli koostööpartnerina protsessis kaasas esimesest nädalast peale.

„Teinekord ei olegi vaja muud, kui märgata ja seejärel lihtsalt tegutsema hakata, kuna lahendus on siinsamas nina all,“ ütles üks algatuse eestvedajaid Kätlin Rohilaid-Aljaste. Lastekaitse Liidu juhataja Varje Ojala kutsus omalt poolt kõiki appi mõtlema ja tegutsema: „Soovin öelda suur aitäh nii selle algatuse eestvedajatele kui ka kõigile teistele, kes juba panustavad või meiega tulevikus ühinevad, et laste ja perede elu parem saaks.“

Iga suur asi saab alguse kellegi esimesest väikesest sammust. Nii Tamo Vahemets kui ka „Igale koolilapsele arvuti“ said tunnustuse ka tänavuse „Lastega ja lastele 2020“ konkursil. Esimesele läks eriauhind ning teine sai sel aastal laste- ja noortežürii laureaadiks ning lisaks „Kriisimurdja“ eripreemia omanikuks. Lõpetuseks sobivad hästi Lastekaitse Liidu ajakirja Märka Last noortetoimetuse liikme Sirely sõnad:

„Tibusammul, kiire hoota,
igapähe võib maailma muuta.“

SIGRID SOLNIK
Arengukoostöö Ümarlaud

Miks ja kuidas nii kaasajad kui ka kaasatav on läbi kukkunud?

Olin omal ajal Arengukoostöö Ümarlaua esindajana Riigikantselei juures tegutseva säästva arengu komisjoni (SAK) esimees. Kõige uhkema kõlaga positsioon, mis mul kunagi olnud on. Ja samal ajal üks frustrerivamaid ülesandeid, mida ma kunagi olen sattunud täitma. Igal juhul tunnistan, et mu esimeheroll ebaõnnestus. Võiks ju ennast süüdistada, aga põnevam on osutada struktuursetele probleemidele, mis vaevavad nii SAKi kui ka ilmselt mõndagi teist koostöövormi, mille kaudu avalik sektor vabaühendusi kaasata püüab ning vabaühendused poliitikat kujundada proovivad.

Kujuta ette, et sul on komisjon, kuhu kuuluvad katusorganisatsioonide esindajad peaaegu kõigist eluvaldkondadest, metsadest terviseedendusest, kõrgharidusest noorteni. Kõigil neil on sinu organisatsiooni jaoks üliolulise teemaga puutumus ja oma arvamus selle kohta. Sellises laias ringis nad muidu omavahel ei suhtle, komisjon toobki nad nüüd ühise teema all kokku. Ja siis ei sünni võimalusest, kus on ühel ajal ühes ruumis nii palju potentsiaali, sellel olulisel teemal pea midagi! Inimesed käivad koos, väike vähemus võtab häälekalt sõna ja ülejäänutel on heitunud pilk silmis, avalik sektor saab enda jaoks olulised linnukesed kuidagimoodi kirja ja kolme tunni pärast lähevad kõik oma kontoritesse laiali. Düs-toopia à la „Maailm kontoris“.

Aga miks sellised superstruktuurid siis kõikuma kipuvad? Esiteks, mis on asja eesmärk? SAKi puhul on ülesanded kirjas Vabariigi Valitsuse korralduses. Näiteks on SAKi ülesanne esitada valitsusele ja riigiasutustele ettepanekuid ja anda arvamusi pikaajalise säästva arengu küsimustes. Võime nüüd kõik koos pakkuda, kas kedagi huvitavad ettepanekud ja arvamused, mida

ei ole küsitud. Samas on muidugi omaette oskus arvata siis, kui keegi pole otseselt midagi küsinud, ja arvata veel nii, et sind ka kuulda võetakse. Eduka huvikaitse või poliitikakujundamise väiksed trikid, salanipid.

Siit aga jõuame selleni, et teiseks, mõnikord ei suuda sellised superstruktuurid ka ise kokku leppida, mida nad siis teha tahavad, teha saavad või tegema peaks. See viib sageli olukorrani, kus ei tehta mitte midagi peale rääkimise. Infovahetus on kena, aga selleks ei pea tundide kaupa koos istuma. Osalejate huvid on muidugi erine-

Võime nüüd kõik koos pakkuda, kas kedagi huvitavad ettepanekud ja arvamused, mida ei ole küsitud.

vad. Erinevad on ka hirmud. Kui koos on ka eri põlvkondade esindajad, võib sageli kuulda avaldusi stiilis „seda ei ole mõtet teha, seda me juba üheksakümnendate alguses proovisime ja see ei toimunud“. Vähe ei tahaks selle peale mööda seina üles ronida ja aknast välja hüpata. Omaette tase on, kui koosviibijatest keegi ütleb, et tegelikult ei ole ju mõtet üldse midagi teha, sest keegi ei kuula meid niikuinii. Kahjuks ei kasutanud ma võimalust uurida, miks isik siis üldse vaevub kohale tulema.

Vormub naljakas sundabieli, kus ühendused on kokku toodud, aga nad ei tea, mida tegema peaks, kas on üldse mõtet

midagi teha ja miks seda kõike vaja on. Iga koosolek ja kaasamisüritus on muidugi ka nende inimeste nägu, kes seal koos on.

Jõuame düsfunktsionaalsuse kolmanda põhjuse, inimesteni. Suhtlusstiilid ja koostööoskused on erinevad. Mõni ei räägi üldse. Mõni räägib hästi pikalt, aga asjalikku juttu. Mõni räägib hästi pikalt mingit täiesti suvalist teksti, mis ei vii seltskonda kuidagi edasi. Mõni puhiseb vihast ja ähvardab lähkuda, kui asjad lähevad suunas, mis talle ei sobi. Mõni on tulnud kedagi asendama ja ei saa üldse midagi aru. Küllap on kõigil sellesse koosolekul osalejate portreede galeriisse oma näiteid lisada. Mõnikord juhtub aga nii, et teatud seltskond kaaperdab diskussiooni, räägib peamiselt sellest, kuidas neid ei kuulata, ja teeb maha ülejäänud ideed. Ja nii. Iga Jumala. Kord. Mõni ime siis, et teised alla alla annavad ja asja teistes, paralleelselt jooksvates töögruppides või kogudes edasi ajavad ning ka tegelike tulemusteni jõuavad.

Neljandaks, kui kaasatavate seltskond oma ametlikus vormis on üsna ee.... kasutu, siis võiks tegelikult küsida kaasajatelt ehk SAKi näitel Riigikantseleilt, miks nad seda üldse teevad. Kas sellist koostöövormi on vaja? Kas see täidab sellisel kujul oma eesmärgi ja viib teemat edasi? Kas seda saab parandada? Kui ei saa parandada, ehk oleks mõistlik selle asemel mingi uus ja parem kogu luua? Ma olen täiesti veendunud, et pikaajaline kestlik areng on strateegiliselt oluline valdkond. Riigi huvides on teha sel teemal koostööd professionaalidega vabaühendustest. On imeline, kui kutsuvad suudavad teema ümber kokku koguda niivõrd erinevate valdkondade esindajad. Riigikantselei on koht, kus sellist kaasamisvormi praktiseerida. Ehk oleks mõistlik aega võtta ning vorm ja sisu uuesti nullist läbi mõelda.

Foto: Shutterstock / Nicscene

Huvikaitaja seitse õppetundi

Vabaühenduste Liidu huvikaitsejuht **ALARI RAMMO** jagab oma kogemusi, kuidas võita sõpru ja mõjutada poliitikat, ehk peamiselt nippe, mis oma huvide edendamisel ikka üldse ei tööta.

Kirja teel ei veena kedagi

Kirja võid saata pärast, kui kõik on läbi arutatud ja kokku lepitud, et asi oleks ametlikum ja märk maha jääks. Või kui kavatsed avaliku kirjaga käivitada pikema skandaali (nõuab iseäranis head ettevalmistamist ja vastupidamist). Muidu võid sama hästi kirja saatmata jätta, sest 30 päeva jooksul saad kuiv-tühja vastuse: väärt ettepanek võetud teadmiseks, aga mitte arvesse. Sellise vastuse peale ei tule närvi minna, vaid teisiti proovida.

See-eest näost näkku sama küsimust arutades muutud sa ekraani tagant inimeseks, ametnik kuulab tähelepanelikumalt ja võib mõistagi. Kaugeltki kõik meist ei oska ka selges keeles kirjutada. Just seepärast peetakse näiteks kohtus üldiselt istungeid, mitte kirjalikke menetlusi. Jah, helistamine on vahel hirmutav, aga olen täiesti võõralt ametnikult saanud lühikese telefonikõne käigus ammendava vastuse.

Kirja teel oluks tulemus kindlasti aeglasem ja vähem aus, sest esiteks ei taheta kõiki argumente ehk probleemide tõelisi põhjusi siiralt kirja panna – miks on ka kabineti memod ja istungid kinnised.

Teiseks nõudnuks kiri maja sees kolmes osakonnas kaks nädalat kooskõlastamist ja lõpuks, pärast õigusosakonna lihvi, ei saagi normaalne inimene enam vastusest aru.

Ehk siis ka võõrale inimesele võib täiesti julgelt helistada, sest kõik suhted on kusagilt alguse saanud. Edukam oled muidugi, kui liin on sisse seatud enne teema jõudmist keemistemperatuurini.

Skandaali saad teha ühe korra

Millal sa viimati talitasid teise inimese tahtmise järgi, kui ta su peale karjus või tänitas stiilis ma-ju-ütlesin? Mul ei tule endal küll meelde. Pigem ei võta ma teise sõnumit tõsiselt, kui vorm on täiesti vastumeelne. Huvikaitstes võib sama juhtuda vastupandamatust soovist tormata oma hirmuga esimese asjana meediasse ja nõuda jalamaid rahastuse suurendamist või vastutaja lahtilaskmist.

No hüva, võib-olla pole avaliku konfliktli võimalus vaid korra elus, aga kui sulle tundub ikka mitu korda aastas (juhtumisi riigieelarve koostamise perioodidel) vajadus draamat teha, võib probleem olla

kusagil mujal. Äkki on asi hoopis sinu suhtlusviisis? Ametnik või eriti poliitik on samuti inimene oma emotsioonidega, mille sekka käib mõnikord jonnimine. Ah et ta ei tohiks seda teha ja peaks neutraalsuse ning paksu naha säilitama? Unista edasi, seda ei juhtu, keegi pole täiuslik.

Meedia roll huvikaitstes on üldse üle hinnatud ja kipub suhteid pigem rikkuma, sest minnes avalikuks ei kontrolli mina sõnumit ega konteksti, vaid ajakirjandusel on oma (äri)model, kuidas minu infot edastada, mis tsitaadikatteid missuguses soustis serverida ning mitu vinti pealkirjale otsa keerata.

Kui ma pole täiesti kindel, et soovitud eesmärk skandaali järel saabub, võin pärast avalikku konflikti olla hoopis keerulisemas olukorras, sest mul on ka pärast hädakisa vaja samade inimestega läbi saada, keda just avalikult häbistasin. Sarnast mängu harrastavad poliitikud, olles eetris sõjakad ja kaamera sulgudes sõbrad edasi; või seletades Brüsselis, et ah üks või teine sõnum olid ju riigis sisetarbimiseks, et lollide häält meelitada, tegelikult usume ikka Euroopa ühtsusse edasi. Ent neist ei peaks ometigi eeskuju võtma.

Liialdamine pole tõsiseltvõetav

Kui eelmine olukord kirjeldas meedia kaudu suhete rikkumist, siis sarnase tulemuse saavutad hüsteerilisevõitu suhtlemisstiiliga koosolekutel või kirjalikes tekstides. See vana hea hundi hüüdmise kujund, tead küll. Õnnetuseks tegutseme pihusinfo keskkonnas, kus silmapaistmiseks tuleb teistest üle karjuda, aga see on ju kõigile ebameeldiv ja kuidagi võiks helistiku madalamalt võtta, sest lõpuks on kas kõik kurdid või ei kosta kellegi hääl enam välja.

Emotsionaalsuse asemel üritan tõestada oma seisukohti pildi, arvude või loogiliste põhjendustega; seda suutmata on mu väited ju tegelikult valed. Sageli kipub aktivistide esimene reaktsioon olema pealelend loosungitega, nagu vaat see ongi konna keetmine või et nüüd algas minu valdkonna vaikne suretamine või lausa lõplik ja teadlik hävitamine. Merike, sa oled samu traagilise kõlaga klišeetid loopinud varsti 30 aastat, on sest tõesti kunagi tolku olnud? Miskipärast oled sa ka ikka veel elus. Ja samas ametis.

Miski pole muidugi mustvalge, vahel ongi olukord nii halb, et targem on ise tagasi astuda või mõnest komisjonist lahkuda, kui näiteks kaasamine on paha-tahtlikult teeseldud. Viimast olen ma aga väga harva kohanud, enamasti on probleemid protsessi disainis, inimestevahelistes suhetes või vastandlikes soovides. Uste paukudes lahkumine toob kaasa uue mure: kui ma pole samas toas, pole mul enam infot ehk tegelikult võimalustki mõjule pääseda. Nii et kasuta seda võtet erilise ettevaatlikkusega, sest edukat enesetappu saab teha vaid ühe korra.

Ettevaatust kiusajaks muutumisega

Kui eelnimetatud suhtlusviise tajub teine pool juba üpris vägivaldseina, peab tubli aktivist oma tööriistadeks veel agressiivsemaid nagu meelevaaldused ja meilikiusamine. Eesmärgiga iga nädal, päev või tund otsustajale meelde tuletada, et sinu arust pole see või teine okei, et ta sulle silma vaataks, su plakateid ja kirju loeks ning tulemusena oma käitumist muudaks.

Tänaaaktivismil ja ebamugavuse tekitamisel on kindlasti oma roll ja mõju, aga rohkem toimib miiting mõttekaaslaste liitmiseks või korra meediasse saamiseks kui päriselt poliitikat muutvana. Võte „kirjuta oma saadikule“ on lõppenud punktis, kus

rahvaesindaja teatab, et oleks isegi poolt olnud, kui ta postkast ei ummistunuks sadadest meilidest. Trots on vägivalda peale palju ootuspärasem reaktsioon kui vaikne alistumine.

Taas – on tal õigus jonnida ehk inimene olla? Vahet pole, sest ta on tugevam ja saab seda endale lubada, ning muuta saan rohkem ennast kui teda. Ja tema kiusamisega alustasid ju sina. Poliitiku nihukese käitumise tahame omakorda kella külge panna, mis võib olla legitiimne eesmärk, aga seda vähem on järgmisel korral lootust temaga üldse jutule saada. Mõtles ehk hoopis, millist positiivset olukorda või uut teemat talle vastu pakkuda, kus fotole jääda. Poliitika on kompromisside kunst, mitte nullsummamäng.

Komisjonid pole kaasamine

Nonii, sa oled lõpuks tänavalt laua taha kutsutud. Komisjonil või töörühmal on maailmamuutev nimi, toas mitukümmend inimest, kõik tunduvad kohal oleva, isegi juhtimine on otsustatud teha rotatsiooni korras vaheldumisi vabakonnaga.

Kas tõesti algas täiuslik kaasamine? Vasutpidi. Koht laua taga ei ole veel sinu kuulda võtmine, vaid kõigest tool ja halb kohv. Mida laiem teema, seda suuremaks venitatakse kaasatute ring, mis lõpeb praktikas nii, et selle issanda loomaia kokkusaamised kujunevad inforingideks, mille materjalid võinuks vabalt meili panna. Või täielikuks tsirkuseks, nagu Sigrid siin ajakirjas kõlavast valitsuskomisjonist meenutab. Pidades komisjone esinduskogudeks, kus tuleb tingimata platsis olla, on su tool läinud maksma komisjoni tegeliku tõhususe.

Sisulist arutelu pole ka parima juhiga võimalik pidada mitmekümne inimesega ja lõpuks oled jälle õnnetu, miks see kaasamine nii näiline on. Sest vorm on vale: suuremad koosseisud on pigem vahepeal läbi arutatud küsimuste kinnitamiseks, legitiimsuse andmiseks. Vahetum debatt käib väiksemates töörühmades ja lõõgile tuleb saada seal. Rahulikult, loosungiteta. Ka lõppfaasis kogu komisjoni ees uuesti rusikatega vehkimine on valdavalt piinlik ja mõjuta. Ametnik kannab eriarvamused krimsus näoga protokollis, aga samal ajal kirjutab telefonis su nime kõrvale „hull“.

Eelnõud pole aruteluks

Kaasamise põhihüda olla lühikesed

tähtsajad eelnõu kommenteerimiseks. Tegelikult peaks suhtlus huvirühmadega toimuma palju varem, eelnõu on tihti juba tulemus või vahefinaal. Sõltuvalt kavandatud jõustumistähtsajast ei pruugita tekstis enam olulisi muudatusi teha ja küsimus pole, kuidas kahe nädalaga liikmeskonnas seisukoht kujundada, vaid mida kuradit sa kaks eelmist kuud tegid.

Endale olen sõnastanud eesmärgi nii, et ma pole edukas, kui saan nelja päeva asemel neli nädalat kommenteerimiseks, vaid kui olen ise eelnõu kirjutanud. Koosloomes, mitte ülalt kaasatuna. Kui mu arvamust varem ei küsitud, otsin vastust esmalt peeglist. Ametnikul võib olla kohustus kaasata, aga mitte mind usaldada. Viimane tuleb välja teenida.

Kui saan kommentaaride tabelis sisutu vastuse mitteamvestamisest, pole ametnik mu kirja mõttest võib-olla aru saanud ega oskagi siis sisulist vastust anda. Hiljuti just juhtus, endale tundus kõik ilmselge, aga kui kümme aastat polnud minust aru saadud, oli järjekordse kirja saatmine taas viga. Olukorda saanuks ennetada kiiret näost näkku kohtumist küsides, saamaks aru, mis lootust selles faasis üldse on, kus kulgevad jõujooned, tegelikud takistused, vastandlikud huvid. Ametnikud on muide teinekordki tahtnud huvi pärast hoopis minu kontoris kohtuda.

Edu võib sind küll saata, kui lähed otse ministri või riigikogu liikme jutule, ent jällegi pead hindama, kas niimoodi vastutavast ametnikust üle sõitmine sulle mõne järgmise küsimusega kallimaks ei lähe.

Je suis süvariik

Huvikaitsja ideaal on kokkuvõttes ... süvariik. Mitte selline, kus otsuseid mõjutavad varjatud huvid ja kallutatud õiguskaitseorganid, vaid kus ma olen ametniku või poliitikuga võrdne partner, kus tema tõmbab minu arvamuse saamiseks kiire kõne peale nagu oma kolleegile, kus mul on asekancler või minister Messengeris. See kõik nõuab aastaid tööd, kannatlikkust, viisakust, kompromissivalmidust ja lisaks enese jälgimist, et ikka avaliku huvi eest seisaksin.

Pisut aitasid meid kõiki mullused valimised ja tänavune kriis, sest suhted ametnike ja huvirühmade vahel on ootamatult soojenenud – demokraatiat tuleb nüüd kaitsta valitsejate endi eest, olgugi nad vormiliselt demokraatlikult valitud. Kui see on süvariik, siis ainult sellises riigis ...

ANDREI LIIMETS uuris kolmelt varem vabakonnas toimetanud riigiteenistujalt, kuidas kaks maailma erinevad või sarnanevad.

Muutused võtavad aega

ANNA KAROLIN, sotsiaalministeerium

Kuidas erineb töö vabakonnas ja avalikus sektoris?

Tore ja mõnikord ka raske on töötada avaliku huvi nimel, mida mõlemad sektorid ju kaitsevad. Kui kodanikuühiskonnas võetakse sageli mingi kindel roll ja kild suurest tervikust, siis avalikus sektoris vastutad sa terve süsteemi toimimise eest. Seetõttu keskendutakse rohkem sellele, mida saab poliitikana laiemalt rakendada või millel on potentsiaali aidata suurt hulka inimesi.

Piiratud ressursside tingimustes võib aga vähem tähelepanu jääda väikestele kildudele või uuenduslikele, aga riskantsetele algatustele. Viimase ettevõtmisele ei aita kaasa ka avalikkuse kullipilk. Kindlasti ei tohiks suurte poliitikatega riskida, ent hea avalik poliitika nõuab katsetamist ja võimalust mõistlikult riskida.

Üks kodanikuühiskonna suur ja oluline roll on olla algataja ja äratgeija. Nooremata vabaühenduste ühiskondoris töötades õppisin kogenumatelt kolleegidelt konstruktiivsust. Õigust või õiglust on lihtne nõuda, aga ise midagi algatada ja teha, kasvõi väikeses mahus, on raske. Nii nagu avalikus diskussioonis on lihtne lõhkuda, määrada, on ka poliitika kujundamisel või ühiskondlike muutuste juhtimisel keeruline ehitada. Üritan seda ka nüüd mees hoida.

Riigis poliitika kujundamise vastutust on keerukas kanda, aga samas võib sellel olla suur jõud. Ka väiksel poliitikamuudatusel võib olla tervele ühiskonnale või sihtrühmale eluline mõju.

Samuti erinevad sektorid oma suuruse ja seetõttu tööjaotuse poolest. Vabaühendused töötades õpid olema kommunikatsioonijuht, sekkumise ekspert ja vahepeal

ka toitlustaja, teed õhust vääriskive. Leidlikkus tuleb kasuks ka avalikus sektoris, ent suurtes organisatsioonides on tööd rohkem jaotatud ning otsuseid tehakse rohkematel tasanditel.

Millised on levinumad vaelevarusaamad kodanikuühiskonna ja teistpidi avaliku sektori kohta?

Ministeeriumis tööle asudes märkas, et Eesti riik on erakordselt õhuke ning kui teistes riikides vastutab mingi keerulise teema eest terve osakond või allamet, siis siin üks inimene. Et õigusloome ja teenused toimiksid, on vaja lahendada süsteemi tasandi

Eesti riik on erakordselt õhuke ning kui teistes riikides vastutab mingi keerulise teema eest terve osakond või allamet, siis siin üks inimene.

küsimused, mis harva avalikkuseni jõuavad. Samal ajal on ootused riigile kõrged nii poliitikakujundamises, rahastamises kui ka innovatsioonis ning seetõttu oletatakse mõnikord, et avalik sektor ei tee piisavalt. Olen kohanud väga kriitilise suhtumisega koostööpartnereid ja sellises õhkkonnas muutuvad mõlemad pooled kaitsvaks.

Kodanikuühiskonna osas ei ole minu arvates probleem tingimata stereotüüpides, vaid väheses teadlikkuses. Sageli näen, et ei teadvustata vabaühenduste erinevaid

rolle – huvikaitse, teenuste pakkumine, koostöö ühise eesmärgi nimel ja nii edasi – ning neist tulenevaid eeldusi ja vajadusi.

Heateo Sihtasutuses õppisin palju vabaühenduste sekkumiste ja võimekuse kohta ning märkan, et arusaam võimekuseks vajalikest elementidest ei ole sageli vabaühendusi rahastavale riigile või kohalikule omavalitsusele teada. Kui sa teed lühiajalisi või alarahastatud lepinguid, koormad ühendusi bürokraatiaga, on vähetöenäoline, et need ühendused suudavad hoida häid eksperte või juhte. Sealt edasi ei saa ka tehtav töö olla pikalt stabiilne ja kvaliteetne, sest head inimesed liiguvad mujale. Ärisektori puhul ei oota keegi, et teenust pakutaks alla omahinna, aga vabakonna puhul justkui küll. Tundub, nagu keegi neid ikkagi kuskil rahastaks, kuigi tegelikult ostab teenust vaid riik või omavalitsus.

On hunnik läbivaid teemasid, nagu rahastamistavad, sotsiaalne ettevõtlus ja mõju, mille ühine arendamine võiks riigi jaoks olla suurem prioriteet. Samuti on oluline oma koostööpartnereid pikaajalistesse plaanidesse kaasata ja hoida neid muutustega kursis. Soovitan igal vabaühendustega koostööd tegeval ametnikul tutvuda ühenduste rahastamise juhendi, McKinsey võimekuse mudeli ning hea kaasamise alaste juhenditega.

Mida soovitan kodanikuaktivistidele riigiga suheldes?

Vabakonnale soovitan riigiga suheldes lähtuda mõningatest väärtustest, mis on universaalsed: argumenteeritus, konstruktiivsus, põhjendatus. Räägi läbi, põhjenda, aga ära tee asja isiklikuks või emotsionaalseks. Olugi et keerulisi suhtlusolukordi

tuleb ette mõlemalt poolelt, on väga kriitiliste vestluspartneritega raske ühist keelt leida. See ei tähenda, et avalikke poliitikaide ei tohi kritiseerida, lihtsalt sageli ei ole ametnikud isiklikult kärbete või muu taolise taga ega vääri isiklikku ründamist.

Teiseks soovitan tulla ettepanekutega, mida on kasvõi natuke kusagil katsetatud. Sageli tullakse ministeeriumisse ideedega, millel pole rahastamiseks piisavalt tõestust. Kui tahad uut ideed maha müüa, siis katseta, mängi sellega ja tee juba enne midagi. Teine pool kohtab pidevalt uusi ideid ning nagu ettevõtluseski lisavad tõendid toimimisest veenvust ja usaldusväarsust.

Palju abi on ka sellest, kui paned oma sisendi või muudatusettepaneku vormi, mida on kergem töösse panna. Kindlasti ei pea kodanikud ametnike eest tööd ära tegema, aga mõnikord on tagasiside ja rakendatava ettepaneku vahel suur ja ületamatu kõrb. Näiteks etteheidet diskrimineerimise vähendamise teemal on keerulisem töösse panna kui konkreetset poliitikasoovitust sama eesmärgi saavutamiseks. Vabaühendused, kes pakuvad terviklahendust, on sageli läbirääkimistes edukamad.

Mõnikord võib jääda mulje, et ametnikud ise on need, kes vabaühenduste ettepanekuid ei edasta või tagasi hoiavad. See mulje ei ole sageli õige, sest asi võib olla ressursside piiratuses, juba paika pandud muudatustes, teiste poolte vastupidises tagasisides. Seetõttu maksab teemasid tõstatades keskenduda põhjendamisele, tõestusele, selgitamisele ning pikale perspektiivile. Võibolla ei ole välja pakutud lahendus praegu rakendatav, aga jõuab kuskile paari aasta jooksul. Võibolla tuleb seadusemuudatus kõne alla mõnes teises kontekstis. Selleks puhuks on hea olla inimestel meele ning argumenteeritud ja veenvad ettepanekud, mudelid ja nii edasi on selleks head tööriistad.

Paljud muudatused on pikemaajalised ega juhtu täna või homme. Soovitan ühendustel sellisel juhul ametnikega regulaarset sidet hoida. Võibolla ei saa pakutavaid ideid kohe ellu viia, aga kui neid regulaarselt arutame, üksteise vajadusi ning huvisid tundma õpime, jõuame loodetavasti peagi lahenduseni.

Ja mida soovitad ametnikele paremate suhete loomiseks vabakonnaga?

Ametnikele kuluku omakorda ära

rohkem eelteadmisi kodanikuühiskonnast – ühenduste võimekusest, rahastamisest ja teistest võtmeteadetest. Sellesse pisut sukeldumine pakub hea viisi oma valdkonnas teenuste ja koostöö kvaliteeti parandada.

Üheks olulisemaks tööriistaks on ka vabaühenduste töö rahastamine. Kui sinu valdkonna ühenduste töö võiks sinu arvatel olla parem, võib probleem peituda just rahastamises ja selle korras.

Samuti on hea mõte oma koostööpartneritega rääkida ning saada aru, mis on nende tegelikud probleemid. Helista, räägi, õpi tundma, mine kohale,

küsi otse. Kui see, mis saad, on ka esialgu ebatäiuslik, siis võib-olla õnnestub järgmisel korral saada juba rohkem paremaid ettepanekuid ning rohkem ühisloomet. Kodanikuühiskond suudab sageli kiirelt panna kokku midagi, mille katsetamine võtab riigil aastaid. Aga selle leidmiseks, ülevõtmiseks või laiendamiseks on meil tarvis üksteisega rohkem ja konstruktiivsemalt suhelda.

Foto: Erakogu

Avalikust sektorist vabakonda ja tagasi

KARL OSKAR VILLSAAR, välisministeerium

Kui olin eelmisel aastal veel kodanikuühiskonna organisatsiooni hingekirjas, paluti mul tihti oma tööd selgitada. Vestluskaaslastele jäi sageli mulje, et olen riigiametnik, ning töö iseloomu juures ei leitudki muud märgatavat erinevust peale selle, et iga päev lipsu ei kanna. Nüüd ametnikuna töötades ja olles kogenud mõlemat rolli, proovin mõtestada, mida võiks teada avaliku sektori toimimisest, kuidas minu arusaam nende rollide vahel liikudes on kujunenud ja kuidas mõtteviiside erinevustes siiski ühisosa leida.

Kuidas näeb välja tööprotsess avalikus sektoris? Tõstan saladuskatet: ministeeriumis koordineeritakse mõnda valdkonda, jälgitakse seal seatud eesmärke ning täidetakse ühiskondlikku tellimust. Kodanikuühiskonna organisatsioonides on enamasti samuti kindel tegevusvaldkond, kus soovitakse saavutada mingit mõju või muutust ühiskonnas. Oluline on siinkohal meeles pidada, et ministeerium ei tee seda kõike kunagi üksi, vaid alati koostöös partneritega. Eriti asjakohane on see näiteks arengukoostöö valdkonnas, kus enamik Eesti rakendajatest on mittetulundusühigud või sihtasutused ja koostööd tehakse peaaegu iga päev. Huvikaitsetöö on seetõttu avalikule sektorile tänuväärne sisend,

ergutades muu hulgas asutusesisest diskussiooni ning tuues välja uusi vaatenurki ja arvamusi, milleni kitsas ringis eesmärke seades tihtipeale ei jõuta. Veelgi olulisem on lisada poliitikavaldkondade kujundamisse elemente praktikast, mis üht või teist lähenemist tugevdada või vastupidi, sootuks ümber lükata aitavad.

Kui olin liikunud vabakonnast tööle ministeeriumisse, küsisid endised kolleegid naljatamisi: „Kas hüppasid üle?“ Tegelik-

Kui olin liikunud vabakonnast tööle ministeeriumisse, küsisid endised kolleegid naljatamisi: „Kas hüppasid üle?“

kuses ei kujutanud töökohavahetus endast võõraste ega tundmatusse keskkonda sisenemist, vaid pigem laua taga kohtamist. Seda soodustab kodanikuühiskonna organisatsioonide professionaalsuse kasv, mis on aastatepikkuse hea töö tulemus.

Vabakonnal on tugevad liidrid, professionaalsed huvikaitsjad, mõjukad kommunikatsiooninimesed ja edukad partnerlussuhted. Huvikaitsjal on sarnaselt ametnikuga vaja ette valmistada poliitikapaberid, analüüsida ja kirja panna organisatsiooni seisukohad, koostada kokkuvõtteid, ülevaateid ja palju muud. Kuigi sellest lähtudes kinnistus mu varasem mulje, et töö vabakonnas valmistab justkui ette ametniku karjääriks, on üha tavalisem, et avalikust sektorist minnakse hoopis tööle mõnda mittetulundusühingusse.

Rollide vahel liikudes on minu arusaam ühiskonna toimimisest märkimisväärselt täienenud. Väärtustan kujunenud teadmisi ja soovitan kogeda sama igapäev, sest kodanikuna on võimalus panustada vabatahtlikkuse alusel peaaegu igas eluvaldkonnas. Nii tekib arusaam poolte ootustest ja ka kindlus

mõlema siiras huvis teha koostööd ühiste eesmärkide nimel.

COVID-19 pandeemia seadis kriisist väljumise eesmärgiks tervele ühiskonnale ning kinnitas tugevamalt ühiseid väärtusi, nagu tervis või ligimestest hoolimine. Kõigil on oma roll ning seda aitab täita ühine siht. Töötades arengukoostöö teemadega, on hea meel tõdeda, et ühisosa leidmine on lihtsustunud just tänu jagatud eesmärkidele. Nii riik kui ka kodanikuühiskond töötavad selle nimel, et maailm areneks jätkusuutlikult, rahumeelselt ja üleilmseid probleeme seljatades. Samuti soovime edasi anda Eesti edulugusid, kogemusi ja tööviise näiteks hariduse, tervishoiu või e-riigi loomise vallas.

Vabakond on harjunud olema paindlik, kuid kriisi tingimustes tuli sama kiirkorras õppida ka avalikul sektoril. Iga päev tuli kohaneda uue reaalsusega, et reageerida võimalikult adekvaatselt nii tervishoiukriisile kui ka pandeemia sotsiaalmajanduslikele tagajärgedele meil ja mujal. See on kogemus, mis suurendab kindlasti tulevikus paindlikku lähenemist ja näitab selgelt, kui oluline on üksteiselt õppida, et läheneda kriisi lahendamisele laiapõhjaselt.

Ühine kriisikogemus võiks olla aluseks tugevale partnerlusele, kuid tähtsal kohal edaspidises koostöös (nagu on olnud ka varem) on asjakohane suhtlus. Hea kommunikatsioon on tegelikult iga koostöö kõige olulisem alus. Keeruline on leida laiemat toetust initsiatiivile, kui info sellest ei jõua õigeaks ajaks õigetele inimestele. Mida avatum ja konstruktiivsem on dialoog, seda suurem on võimalus jõuda positiivse tulemuseni. Seetõttu võiks avalik sektor kodanikuühiskonnaga suhelda mitte ainult avalike konsultatsioonide raames, vaid võimalusel rohkem ühiselt planeerides ja koos töötades. Samamoodi ei peaks avalik sektor ootama oma postkasti kirju ainult olukordades, kui miski on kellelegi tuska valmistanud. Omavahel avatud suhtlust hoides suudame pakkuda kõige õigemaid lahendusi nii väljakutsetele Eesti sees kui ka abipalvetele piirideüleses arengukoostöös.

OTT KARULIN, Riigikantselei

Kodanikuaktivisti ja ametniku asemel suhelgu inimesed

Siiras „Kas sul seal igav ei ole?“ on ilmselt küsimus, mida viimasel aastal ehk pärast Riigikantseleisse tööle minekut kõige enam kuulnud olen (tavaliselt järgneb sellele küsimus „Aga millega Riigikantselei üldse tegeleb?“). Ei ole igav, sest Riigikantselei strateegiabüroo koordineerib riigi strateegiliste arengudokumentide koostamist ja enamik neist on praegu uuendamisel. Peale selle on töölaual veel riigi pikaajaline arengustrategia „Eesti 2035“, nii et suurte andmehulkade pealt järeldamist, sageli üksteisele vastukäivate ootuste selgitamist, aga ka loomingulisust nõuab pea iga tööpäev.

Tõsi on muidugi seegi, et paljud usuvad mingi rindejoone olemasolu ametnik- ja vabakonna vahel. Ei saa ka väita, et see vastasseis on puhtalt väljamõeldis, sest võim tundub justkui olevat ametnikel – kuigi põhiseadus ütleb vastupidi. Üldjuhul tulenevad koosloome takistused aga ennekõike ootuste erinevusest. Lahenduse retsepti ma siinkohal anda ei saa ega tahagi, aga peegeldan mõnda kogemust oma siiski veel ülilühikesest ametnikuna tegutsemise ajast.

Koosloome on võimalik, kui kõik osalised mõistavad seadus(t)ega pandud ootusi ja piiranguid konkreetsele dokumendile. Nii on strateegiliste arengudokumentide liigid, nende eesmärgid ja vastuvõtmise kord kirjas riigieelarve seaduses ja seda

Koosloome on edukam, kui kõik osalised mõistavad, millised küsimused eeldavad poliitilist otsust.

saab küll muuta, kuid see oleks juba eraldiseisev protsess. Siinkohal võiks soovida ametnikult paremat selgitustööd ja vabakonnalt enda teemasse sisse lugemist.

Koosloome on edukam, kui kõik osalised mõistavad, millised küsimused eeldavad poliitilist otsust. Mõni idee võib olla suurepärane ja ka kõlada kokku ametniku arvamusel, aga kui see läheb vastuollu

koalitsioonilepinguga, siis on jõutelg tegelikult just vabakonna käes, kes erinevalt ametnikust saab avalikkuse (või ka lobitöö) kaudu luua n-ö poliitilist tellimust.

Ja lõpuks, koosloome on sujuvam, kui kodanikuaktivisti ja ametniku asemel suhtlevad inimesed (näiteks Alari ja Ott). On arusaadav (vist, enam-vähem), et ametlikus kirjavahetuses tuleb alati oma peamised poliitikasoovid üle korrata, aga sageli muuks nagu ruumi ei jäägi. Inimlik on seegi, et märksa lihtsam on arvestada konkreetset ettepanekut mingi sõnastuse muutmiseks (kui argumendid on tugevad) kui nuputada ise, kuidas täpselt arvestada hinnanguid nagu „koostatud täiesti valedel alustel“ või „ei teeni seatud eesmärki“. Viimaste puhul ei olegi tegelikult muud teha, kui kirjutada kooskõlastustabelisse „võetud teadmiseks“.

Siit võib vist järeltada, et lähenen ka ametnikuna tekstile ennekõike kui toime-taja ja selles mõttes teen üsna samasugust tööd kui varem kultuurilehes Sirp. Ka selle põhimõtte, et oma kaasautoritega peab pidevalt suhtlema, olen vähemalt enda arvates ametnikutööle kaasa võtnud.

LOOOME!
KOOS!

Koosloome

võimaldab vabaühendustel ja
omavalitsustel paremini koostööd teha

Mullu omavalitsuste ja kodanikuühenduste koosloome juhendi koostanud **RASMUS PEDANIK** ja **JAAN APS** jagavad mõtteid, kuidas saata kohalikul tasandil ühiselt korda rohkemat.

Juta (nimi muudetud) on ühe omavalitsuse osakonnajuhataja. Jutal seisab lähtuvalt omavalitsuse arengukavast ees ülesanne: otsida võimalusi delegeerida teenused vabaühendustele, et parandada teenuste kvaliteeti ja tõhustada koostööd vabaühendustega. Konkreetne teenus, mida soovitakse koostöös vabaühendustega pakkuma hakata, on noorsootöö teenus. Juta mureks on, et tal puudub kogemus, kuidas seda kõike teha. Millest tuleks alustada ja millega tuleb arvestada?

Juta ametinimetust viitab sellele, et tegemist on keskmisest suurema omavalitsusega. Vaatamata suurusele seisab aga enamik omavalitsusi vastamisi sarnase probleemiga: kuidas teha kogukonnaga koostööd oma elanikkonna elukvaliteedi parandamisel? Üks peamisi takistusi koostöö arendamisel on vähene kogemus ja oskus, kuidas algatada ja juhtida mitme osalisega koostööprotsesse, selliseid, kus osaliste vahel pole ülevalt alla käsuliine ning eduka koostöö eeltingimused on usaldus ja ühine otsustamine. Omavalitsus saab küll teenust delegeerida, kuid teenuse mõju sõltub samavõrra teenuse osutajast ja sihtrühmast. Seega on kõigi poolte panus tähtis ja vajalik.

2019. aastal viisid Sotsiaalse Innovatsiooni Labor (Si-Lab) ja Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik (SEV) ellu kohalikele omavalitsustele ja vabaühendustele mõeldud avalike teenuste koosloome arenguprogrammi, mille peamiseks eesmärgiks oli, et rohkem kohalikke omavalitsusi delegeeriks avalikke teenuseid vabaühendustele¹. Alaeasmärkideks olid muu hulgas teenuste kvaliteedi tõstmine, osaliste harimine ja vabaühendustega koostöö soodustamine. See oli samal meeskonnal juba kuues kord koosloome arenguprogrammi korraldada.

Esmalt räägime lahti koosloome mõiste ja toome välja põhjused, miks me arvame,

et just see lähenemisviis on üks parimaid kogukonna aktiveerimisel ja koostöö edendamisel. Usume, et Juta elu oleks palju lihtsam, kui ta oskaks koosloome protsessi tellida või juhtida.

Koosloome kõige laiemalt tähendab mitme osalisega koostööprotsessi, mille eesmärk on võimestada protsessi osalisi sujuva koostöö saavutamiseks, et luua midagi uut. Koosloome tulemus võib olla uus toode, teenus või protsess (nt arengukava koostamine). Koosloome on korraga nii tulemus, protsess (sh tööriistakast) kui ka mõtteviis. Koosloomest räägitakse viimasel ajal nii poliitikakujundamises kui ka kogukonna kaasamises, eriti populaarne on koosloome aga teenuste disainimisel.

Koosloomes teenuste disainimine on lähenemine, mis hõlmab kõiki teenuse planeerimise ja pakkumisega seotud etappe, arvestades sealjuures sihtrühma vajadusi ja teenuse pakkujate võimalusi. Mitmed rahvusvahelised autorid² on rõhutanud, et avalike teenuste disainimisel ja pakkumisel tuleks lähtuda koosloome põhimõtetest. Koosloome ja teenusedisaini on lähenemised, mida Euroopa Liidus avalike teenuste planeerimisel ja pakkumisel üha rohkem rakendatakse, et vastata paremini ühiskonna ootustele sotsiaalsete probleemide ennetamisel, leevendamisel ja lahendamisel. Koosloome on protsess, kus teenused disainitakse koostöös teenuse hankija (KOV) ja teenusepakkujaga (vabaühendus), lähtudes sihtrühma vajadustest ja kaasates kõigis teenuse disainimise etappides võimalusel alati ka sihtrühma.

Kui tulla tagasi Juta juhtumi juurde, siis pärast nelja piirkonna ühinemist on uues omavalitsuses kolm noorsootöö teenuse pakkujat ja ühes piirkonnas teenuseosutaja puudub. Kui seni toimisid kõik piirkonnad oma loogika kohaselt, siis nüüd oleks vaja viia teenuse pakkumine ühtsetele alustele ja leida teenusepakkuja ka neljandasse

piirkonda. Vaja on ühtset teenusemudelit ja arengukava.

Muidugi võiks Juta ise kõik valmis „kirjutada“ või siis lahendused (loe: dokumendid) mõnelt konsultatsioonifirmalt sisse osta, kuid Juta ei usu, et sellisel viisil asjade

Näide teenusearendusest koosloome abil Põhja-Pärnumaa vallas (2019)

Teenusearenduse eesmärk oli tugiisiku teenuse edasiarendamine vallas, et teenusest väljuvad pered oleksid oma võimete kohaselt maksimaalselt iseseisvad ega sõltuks sotsiaalsüsteemist. Koosloomes osalesid Põhja-Pärnumaa vallavalitsus kui teenuse tellija ja MTÜ Pesapuu kui teenusepakkuja.

Koosloome eel oli tellijal ja teenusepakkujal koostöökogemus olemas. Mõlemad pooled nägid vajadusi ja võimalusi tugiisiku teenuse edasiarendamiseks.

Koosloome käigus toimusid teenusedisaini töötoad, millesse olid kaasatud tellija ja teenusepakkuja esindajad, sealhulgas ka tugiisiku rolli täitjad. Koosloome sisukuse ja poolte kaasatuse suurendamiseks viidi paralleelselt läbi ka tugiisiku teenuse lõppkasusaajate uuring, mis sisaldas intervjuusid teenuse varasemate ja praeguste klientidega.

Koosloome protsessil oli hulk konkreetseid tulemusi:

- tellija ja teenusepakkuja esindajate vahel kujunes lisaks senise heale koostööle välja kolleegiaalne omavaheline suhtlus;
- teenusepakkumise formaalsed ja mitteformaalsed aspektid said vastastikku täpsustatud, võttes sealjuures arvesse ka lõppkasusaajate väljendatud vajadusi;
- sõlmiti uue perioodi teenusleping;
- 2020. aastal jätkati regulaarseid kohtumisi ja kaasatud poolte ringi laiendati, sealhulgas valla kogu sotsiaalosakond ja politsei esindajad.

Koosloome koosneb etappidest

1. probleemi
määratlemine

2. poolte
värbamine

3. ühiselt koosloome
eesmärkides,
protsessis ja
põhimõtetes
kokkuleppimine

4. lahenduste
disainimine ehk
loov kollektiivne
probleemi-
lahendamine

5. lahenduse
katsetamine ja
elluviimine

6. tulemuste
hindamine

Oluline on siinkohal rõhutada, et tegemist ei ole tingimata lineaarse protsessiga, mis tähendab edasi-tagasi liikumist etappide vahel – mõned etapid võivad toimuda ka samal ajal.

Põhjalikuma huvi korral koosloome vastu tasub alustada näiteks käsiraamatust „Avalike teenuste arendamine omavalitsuste ja kodanikuühenduste koosloomes”[2] (autorid Rasmus Pedanik ja Jaan Aps, 2019), mis valmis eespool viidatud arenguprogrammi ühe väljundina.

Juhendmaterjali esimene osa esitab kompaktsel kujul informatsiooni, mis aitab hästi korraldada omavalitsuste ja vabaühenduste koostööd.

Käsiraamatu teises osas käsitletakse avalike teenuste koosloomet disainmõtlemise ja teenusedisaini meetodite rakendamise abil. Selles teemaplokis esitatakse koos näidetega põhimõtteid ja töövahendeid, mida on aastate jooksul aidanud lihvida autorite koostöö Si-Labi arenguprogrammide partnerite ja osalejatega.

korraldamine aitaks kuidagi kaasa suhete loomisele või motiveeriks vabaihendusi kaasa mõtlema ja panustama. Juta ei usu ka sellesse, et temal on kõik vastused olemas, pigem usub ta, et head lahendused sünnivad koostöös.

Koostöö eeldab aga usaldust. Kuna Juta on ise ühest piirkonnast pärit ja olnud varem seotud selle piirkonna teenuspakkujaga, siis on tema mureks ka see, et teised kaks teenusepakkujat arvavad, et Juta soosib just oma piirkonna teenuseosutajat. Seega on teatud usaldamatus juba algselt protsessi sisse kodeeritud. Meie kogemus viitab, et usalduse puudumine on koostöö algatamisel peamine takistus. Kõige elementaarsemal tasandil eeldab usaldus avatust (otsuste ja otsustusprotsesside läbipaistvust) ja oma lubaduste täitmist. Usaldus ei ole midagi staatilist, vaid protsess, mille nimel tuleb tööd teha. Kõik algab aga koostöösoovist, mis omakorda eeldab ühist eesmärki. Õnneks on selliseid positiivseid näiteid üle Eesti üha rohkem.

Koosloome protsess pakub platvormi ja tööriistu, kuidas pooled saavad rahulikult ja usalduslikus õhkkonnas oma asjad selgeks rääkida ning ühiselt uutes sihtides ja koostööpõhimõtetes kokku leppida. Koosloome erineb kaasamisest just selle poolest, et koosloome protsessis on kõik pooled võrdsed ja protsessi juhib sõltumatu kolmas osaline – koosloomejuht. Koosloomejuhi ülesanne on vaadata, et oma arvamus saaks avaldada ka need, kes ise ei suuda oma seisukohti muidu sõnastada, ning et keegi ei jääks aruteludes domineerima, vaid sõna saaks võrdsetl kõik osalised. Koosloomejuhi peamine ülesanne on aidata pooltel tõhusamalt saavutada seda, mida nad saavutada tahavad.

Hiljuti viisime koosloomes osalejate seas läbi uuringu, milles küsisime nende tagasisidet koosloome kohta. Kasuteguritest toodi olulisematena välja kolm punkti.

1. Koosloome annab võimaluse pooli sisuliselt kaasata ja osalejatel panustada võrdsetel alustel.
 - Koosloome protsess on platvorm suhtlemiseks ja üksteise tundma õppimiseks: üksteist hakatakse paremini mõistma ja ideaalis kujuneb ühine väärtusruum.
 - Inimesed on kaasatud sisuliselt (sealhulgas on kõigil võrdne sõna-

õigus), võimaldades samas ka anonüümsust väljaspool oma väiksemat tööühma.

- Neutraalne moderaator aitab vältida olukordi, kus ühe indiviidi või poole vaatenurk jääks domineerima.
2. Koosloome meetodika toetab sisuliste eesmärkide saavutamist ja aitab jõuda selleni, mille pärast on üldse kokku tulnud.
 - Koosloome protsessist tuleneb loogiline struktuur, mida mööda liigutakse sisulist arutelu võimaldava tempoga ning mida kasutades valmivad eelkõige teenusedisaini tööriistade abil konkreetseid väljundid.
 - Võrreldes alternatiivsete meetodikatega tajuvad osalejad koosloomet mängulisemana, põnevamana, sisukalt intensiivsemana.
 3. Koosloome käigus kogutavad sisendid ja valmivad väljundid on mitmekülgseid ning kajastavad poolte vajadusi ja eelistusi, soodustades osaliste initsiatiivi püsimist ka edaspidi.
 - Kogutav sisend (nt vajaduste kaardistus või ideekorje) võib osutada põhjalikumaks ja sisukamaks kui alternatiivsete meetodite puhul (nagu koosolekute käigus toimuvad tavapärase ajurünnakud).
 - Lahendusteni jõutakse koos. Seega sobib koosloome suurepäraselt olukordadesse, kus protsessi algatajal pole „õige vastus“ välja mõeldud.
 - Protsessi väljundites kajastuvad eri poolte vaatenurgad; väljundite sisu on neile seega äratuntav ja oma.
 - Koosloome võimaldab pooltel lahendused ühiselt välja töötada ja nende elluviimisel vastutust võtta ka pärast koosloome protsessi ametliku lõppu.

Koosloome protsessi sisu on avatud dialoogi võimaldamine, üksteiselt õppimine, konsensuse otsimine ja loov problemlahendamine. Sotsiaalse innovatsiooni labori missioon on koosloome meetodika arendamine, rakendamine ja õpetamine. Tänapäeval on meie koosloome protsessides osalenud ligi 40 vabaihendust ja 30 omavalitsust. Oleme oma koosloome meetodikat lihvinud ligi sajaks koosloome töötoas.

Meetodika arendamise juurde käib

Näide koos loomise kasust kvaliteedi ja mõju hindamisel

Si-Labi arenguprogrammidesse on ühe eksperdina kvaliteedi ja mõju teemadel pikemat aega panustanud endine Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku eestvedaja Jaan Aps (Stories For Impact). Tema toob koosloome puhul positiivsena välja, et pooled saavad teenuste arendamisel muude teemade hulgas paika ka sisukad kvaliteedi- ja mõjuindikaatorid ning toimivad viisid nende mõõtmiseks.

Just kvaliteedi ja mõju teemasid tajutakse omavalitsuste tasandil teenuste arendamisel tihti ebapraktiliste ja bürokraatlikena või vähemalt keerukadena. Koosloome käigus aga vastatakse koos teenusepakkuja ja lõppkasutajate esindajatega küsimustele nagu „Mis on eeldused, et teenus iga päev sujuvalt toimiks?“ ja „Kuidas me aru saame, et teenusest on kasu olnud?“.

Sellistele küsimustele koos vastuseid leides sünnivad ühtlasi ka sisukad indikaatorid kvaliteedi ja mõju hindamiseks ning tekib motivatsioon andmeid koguda ja neid analüüsida. Koos on ju mõistetud, et eesmärgiks pole hindamine hindamise pärast, vaid „päriselu“ jälgimine, et teenuse pakkumine sujuks ja sellest oleks kasutajatele tõepoolest abi.

pidev eksperimenteerimine ja oma kogemuse süstematiseerimine. Oleme nüüd tänu KÜSKI³ rahastusele etapis, kus viime läbi senise kogemuse põhjaliku sünteesi, mille tulemusena valmib täiendatud juhendmaterjal ja sügisel pakume soovijatele koosloome koolitusi. ACFi⁴ projekti raames aga arendame sotsiaalse innovatsiooni võrgustikust koosloome huviliste võrgustikku ning tutvustame koosloome meetodikat nii kohaliku omavalitsuste kui vabaihenduste esindajatele. Uue suunaga võrgustiku kavatsame kokku kutsuda juba augustis. Kõigil koosloome huvilistel palume meiega ühendust võtta!⁵

- 1 Arenguprogrammi tellijaks olid Rahandusministeerium ja RTK, Rahastaja Euroopa Sotsiaalfond
- 2 www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/juhendmaterjal.pdf
- 3 Kodanikuühiskonna Sihtkapitali 2019. a. projekt
- 4 Aktiivsete Kondike Fondi toetatud 2020. a. projekt
- 5 rasmus@koosloome.ee

Kohalik omavalitsus ja kodanik – rivaalid või partnerid? Millise mõtteviisiga ühiselt rohkemat saavutada, jagab kogemusi Lääne-Harju valla kogukonnakomisjoni esimees **ANDRUS SALISTE**.

Tahe ja koostöö omavalitsuses kodaniku pilgu läbi

Riik, see olen
mina!

Sellise lause on välja öelnud Louis XIV 17. ja 18. sajandi vahetuse paiku. Selle mõtte taga oli toona absolutism ja enda võrdsustamine kõik-susega. Tänapäevasema käsitluse võtmes saab need sõnad sättida hoopis vastupidiseks: lähtepunktiks vastutuse võtmise vaatevinkel. Ilma inimesteta ei ole riigi eksisteerimine jätkusuutlik ja kõiksugu riigi arengukavad tulebki sättida inimesi kaasates.

Tõsi, kaasamine on sõnana muutunud kohati leierdatuks ja seda on laiendatud tihtilugu ka lisamõistetega, kuid tähtis on selle algne mõte. Päriselt kaasamine. Eesti riigina oleme kahtlemata jõudnud kaugele, oleme sõnastanud „Kaasamise hea tava“, oleme loonud kodanikuühiskonna arengukava ja ka uuendame seda, oleme võimaldanud kujundada lahendusi vabatahtlikele päästjatele ja kaitseliidule. Aga alati on kusagil see „aga“.

Olles olnud kodanikuühiskonnas tegev rohkem kui kümme aastat, on minu jaoks suurim aga olnud koostöö. See, kuidas ühisel ruumis (küla, tänav, omavalitsus, sektor jne) kokku leppida ja koos edasi liikuda. Kuidas üksteisega arvestada. Keskendun siin ennekõike koostöövõimustele omavalitsuse tasandil.

Takistus koostööle on mitmeid. Olen teinud aegade jooksul kohalikule omavalitsusele mitmesuguseid ettepanekuid. Ette on tulnud juhtumeid, kus poliitiline tahe on andnud vastuseks, et kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse kohaselt ei peaks vastavat tegevust tegema. Ometi on omavalitsuse roll luua tulevikku just koos oma inimestega ning vastavalt nende vajadustele, olla innovatiivne ja avatud uutele arengutele.

Teine, ehk isegi keerulisem takistus on mõtteviis, kus eestlastena kasutame sageli

konstruktsiooni „peab tegema“. Leian, et see loob juba eos takistuse. Kui asendada „peab“ sõnaga „tahan“, mis viitab kohustuslikkuse asemel soovile midagi teha, on ka õnnestumine tõenäolisem.

Kui omavalitsusena näha oma inimestes pigem võimalusi, rohkemat kui vaid maksutulu, siis saavutaksime kiirema arengu. Just nendes suundades, milles me ühiselt kokku lepime. Üsna palju kohtab aga hoopis olukordi, kus omavalitsus on oma inimestega vastasseisus. See paneb mõtlema, miks ei julgeta proovida seda va päris kaasamist. Leian, et sõnastades ümber omavalitsuse rolli ja muutes teda rohkem kompetentsikeskuseks, võiksime loota sisulisi muutusi ja tulemusi, mis meid heas mõttes üllatavad.

Leian, et meie inimesed, meie omavalitsuste territooriumil elavad toredad Eesti inimesed, on piisavalt pädevad, et neid kaasata. Pädevad kaasa mõtlema oma küla tasandil, panustama ja andma edasi oma erialaselt või hobi korras omandatud oskusi, andma oma väärtuslikku ressursi – aega – ühise arengu tagamiseks.

Kompetentsikeskusena saaksime selle rikkaliku pagasi abil püstitada üha suuremaid eesmärke. Mis veelgi olulisem, neid ka teostada! Olgu siis „elu maale“ võtmes või keskkonna aspektist, vajalike teenuste võimestamisel või targal planeerimisel. Oluline on mõista, et oleme siia maa peale tulnud ajutiselt, aga meile järgnevad meie lapsed ja nende lapsed. On oluline, millise panuse, millise jalajälje me neile ette anname.

Olen ise saanud oma esimese kodanikuühiskonna kogemuse Muraste külast, kust pärineb ka mitu head koostöö näidet. Pika ajalooaga, aastast 1426 pärit küla on võtnud ajapikku peaaegu linlikud mõõtmed, püüdes kindlalt Eesti suurimate külade esikolmikus. Aastaid tagasi asutasime Muraste külaseltsi ja esimene ettevõtmine oligi kaasamise koolitus.

Aruteluaineks olid küla eripalgelised osad: nii aiandusühistud ja vana küla- piirkond kui ka uusarendused. Kaasamise vaimus töömehe eri osade soovid ja unistused ühise ümarlaua taha ning vormisime need küla arengukavaks. Külaseltsi juhatuse üheks suurimaks rolliks saigi kompetentsi koondamine ja tahte võimestamine, motiveerimine. Nimetatud küla arengukava on elus dokument, kokkulepe, mida uuendatakse, täiendatakse ja mille kohta antakse igit aastal aru.

Tulemused on olnud käegakatsutavad, näiteks kokkulepped, milliseid külateid esimesena korda teha, ja nii on ka omavalitsusel oluliselt kergem teha eelarvelisi valikuid, kuidas edasist arengut võimaldada. Eriti positiivsed on tekkinud koostöömudelid, näiteks väga oluline osa kokkuleppes on panna paika konkreetse arengu eest vastutajad, kes kaasavad nii spetsialiste kui ka huvigruppe, kellega koos tegevusi eesmärgistada ning mõjusid kaaluda. Muraste külas on mitmeid õnnestumisi, kus ühise panuse kaudu on lahendatud esialgu võimatuna näivaid unistusi. Märksõnadeks on tahe ja kohaliku kompetentsi usaldamine.

Värskem ja pikas perspektiivis veel suuremat arengut võimaldav näide pärineb aga Lääne-Harju vallast. 2018. aasta alguses said omavalitsuse esindajad signaali Kloogalt, et kogukonnad soovivad ühiselt

Oluline on jõuda „peab kaasama“ juurest „tahan kaasata“ juurde – sealt saab alguse koostöö, mis viib ka tulemusteni.

valla arengus kaasa rääkida. Äsja ühinenud vallana (liitunud Padise, Vasalemma ja Keila vald ning Paldiski linn) oli ja on üks suuremaid proovikivisid viia liitumine ellu ka kodaniku tasandil, soovi kaudu seista kodukoha arengu eest. Selle eesmärgiga loodigi kogukondade initsiatiivil ühine kogukonnakomisjon.

Nimetatud komisjon käis koos vabatahtliku ja mitteformaalse koguna, kuni aasta lõpuks oli selge, et nii tahe kui ka võetud rollid on jätkusuutlikud ning vallavalitsusele toeks. 2019. aasta algusest tegutsetakse vallavalitsuse ametliku komisjonina.

Osaledes kogukonnakomisjonis vabatahtlikena, oleme silmitsi ka ametliku bürokraatiaga. Kerkivad küsimused, kuidas hoida komisjoni dokumente ja kuidas saavutada konsensust. Need väljakutsed ei tohiks hirmutada, vaid võimaldavad leida tänapäevaseid ja nutikaid lahendusi, mis aitaks meie aega väärtustada ja oleks koostööl

abiks. Selle asemel et salvestada kokkulepitu kas paberile või kellegi arvutisse, otsustasime kiirelt, et ühiseks töökeskkonnaks on Google Drive. Panime paika ligipääsude loogikad, dokumendipuud, koosolekuvormid, töögruppide materjalid ja muu sellise. Koosolekud salvestame nutiseadmetega ja kuna oleme võtnud tavaks liikuda oma kohtumistega valla eri küladesse, siis kasutame kaasa võetud tehnikat (projektorid, arvutid), Kel kohale tulla ei õnnestu, saab alati osaleda Skype'i, Meeti, Teamsi või mõne muu platvormi vahendusel.

Kogukonnakomisjoni esimehena loen kõige olulisemaks ülesandeks, kuidas eri piirkondadest pärit ja erinevate kogemustega inimesi ühise eesmärgi nimel panustama motiveerida. Kaks ja pool aastat pärast komisjoni loomist võin täie kindlusega väita, et selline koostöövorm on vajalik ja kasulik ning võiks saada kõikjal heaks tavaks. Oleme aidanud kaasa eluõnne väljatöötamisele ja algatanud jäätmemajanduse lahenduste uuendamise, andes panuse just kodutarbija vaatest. Oleme algatanud koostöös omavalitsuse ja ettevõtjatega Lääne-Harju valla kui rohevalda programmi ning koos lahendanud või lahendamas muresid kohalike teede hoolduse ja jäätmemajanduse probleemidest kaevandustega seotud küsimusteni. Leian, et selline koostöö on tee just kirjeldatud mudeli suunas, mille abil leida koostöös oma inimestega lahendusi võrdseks arenguks nii piirkonniti kui ka valdkonniti.

Selliste koostegemiste juures on hästi tähtis pakkuda märgatud vea või osutatud vajakajäämise puhul välja võimalikke lahendusi, neid koos proovida ja rakendada. Esimene lahendus ei pruugigi sobida, aga proovides saame jõuda parima tulemuseni. Üksnes veale viitamine ning „tehtagu“ ütlemine ei loo aga pinnast koostööks ega vii lahendusteni. Võit-võit-olukorrani jõuame ühise tegevuse ning kompromissioskuse kaudu.

Omavalitsusena oleme täpselt nii tugevad, kui hästi on sisustatud meie arengu- ja tegevuskava. Veelgi enam, kui hästi suudame kaasata ja võimestada oma inimesi seda arengut toetama. Oluline on jõuda „peab kaasama“ juurest „tahan kaasata“ juurde – sealt saab alguse koostöö, mis viib ka tulemusteni. Kui suudame oma omavalitsust ühiselt kujundada, loome ka uue, hoopis uhkema sisu lausele „riik, see olen mina“.

Oskus küsida ehk õigus teabele edendab demokraatiat

Artikkel on kirjutatud projekti „Strengthening civil society rights by Information Access for European Youth“, eesti keeles „Kodanikuühiskonna tugevdamine Euroopa noorte teabele ligipääsu võimaldamise kaudu“ (lühendina SIA4Y) raames.

Riigis toimuvast arusaamiseks tuleb osata selle kohta andmeid leida. **KAROLA LOTTA KIISEL** Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskusest ja **CARINA PAJU** Korruptsioonivabast Eestist jagavad Eesti noorte seas läbiviidud uuringu põhjal nõu, kuidas noored, aga ka kõik teised saaksid nende andmeteni jõuda.

Foto: Erakou

Noorde oskus oma õigusi endale olulistel teemadel kasutada sõltub paljuski nende teadlikkusest. SIA4Y projektis osalenud noorte seas tehtud küsitluse põhjal teadsid vaid pooled (51%) oma õigusest teabele. Nendest noortest 47% olid seda õigust ka praktikas kasutanud, peamiselt teabe saamiseks haridusasutustelt ja kohalikelt omavalitsustelt.

Polariseerumine, kus pooled noortest ei tea sellest õigusest midagi, aga teisalt on palju neid, kes seda praktikas kasutanud, viitab suure tõenäosusega asjaolule, et teabenõude esitamine oli osa mõnest kooliülesandest. Seega jääb õhku küsimus, kuidas jõuda nende noorteni, kes koolis oma õigust kasutama ei õpi, ning mil viisil neid oma kodanikuõigusi kasutama ärgitada – ikka selleks, et neis kasvaks arusaam demokraatlikest protsessidest ja soov ühiskonnas aktiivselt kaasa lüüa.

SIA4Y idee pärineb 2017. aastal Riias toimunud seminarilt „Making the Waves“. Projekt kestis peaaegu poolteist aastat (2018–2020) ning selle juhtmõte oli, et toimivas demokraatlikus riigis tegutsetakse läbipaistvalt, mistõttu on oluline noori sel teemal harida. Projekti põhieesmärk oli informeerida noori õigusest teabele ning

suunata neid kasutama seda õigust nii kohalikul, riiklikul kui ka rahvusvahelisel (Euroopa Liidu) tasandil.

Projekti raames toimus partnerriikides kokku üheksa kohtumist, millel osales ligi 400 noort, ning valmis ka raport „Youth for Healthy Democracy in the European Union“ („Noored toimiva demokraatia nimel Euroopa Liidus“), milles on kirjeldatud demokraatia hetkeseisu, noorte kodanikuaktiivsust Euroopa Liidus ning seda, kuidas Euroopa noored demokraatia säilimisele kaasa saavad aidata. Raporti lisad keskenduvad projektis läbiviidud uuringule ning info kättesaadavuse näide-tele Poolas, Lätis, Soomes, Belgias ja Eestis („Code of Good Practice“).

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskuse ülesanne oli muu hulgas selgitada projektis osalejatele ja Eestis eraldi sihtgru-pina noortevolikogude liikmetele, mis on sootadlik eelarvestamine kohalikes omavalitsustes ning miks on oluline, et noortevolikogude liikmed oskaksid jälgida KOVide eelarveid ja sinna ka (sootadlik-ke) ettepanekuid teha.

Ühiskonna sotsiaalne ja majanduslik areng eeldab nii naiste kui ka meeste panustamist tasulistesse ja tasustamata töö-

desse. Demokraatia ja majanduse arengu eelduseks on, et inivididel on võrdsed võimalused end ühiskonnas soost või piira-vatest traditsioonidest sõltumata teostada. Sooline võrdõiguslikkus kitsamas mõttes tähistab poliitikavaldkonda, mis tegeleb ühiskonna kahe kõige suurema sotsiaalse grupi – naiste ja meeste sotsiaalsete suhete, sealhulgas võimusuhte tasakaalustamisega (täpsemalt võib lugeda Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskuse kodulehelt www.enut.ee).

Eesti SIA4Y kohtumine „Kes võidavad eelarvetest?“ toimus 2019. aasta aprillis Tallinnas. Kohtumisel osalesid peami-selt õpilased ja noortevolikogude liikmed. Arutleti kodanike aktiivse ja passiivse osalemise ning avaliku teabe allikate ja nende kasutamise teemadel. Lisaks tutvus-tas Eesti endine soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik Mari-Liis Sepper sootundlikku eelarvestamist ning esitatud info põhjal said noored ka kahte eelarvet analüüsida.

Ühiskondlikust ning kitsamalt võttes poliitilisest elust võõrandumine on Euroopa Liidu noorte seas paraku kas-vav tendents. Näiteks pole noored kuigi aktiivsed osalema traditsioonilisemates

Kuidas avalikule asutusele, nagu kool, ministeerium, amet või kohalik omavalitsus, teabenõuet esitada?

Enne esitamist kontrolli järele!

Kas info, mida otsid, on avalik (nt ega sellele pole kehtestatud juurdepääsupiiranguid)? Ega info, mida otsid, pole juba avalikustatud? Vahel riputatakse informatsioon kodulehele ennetavalt üles – ole põhjalik detektiiv!

VASTUS KÄES!

Ei leidnud infot

Kirjuta teabenõue.

Pea meeles, et teabenõude esitamise põhjusi või kasutamise eesmärki ei pea avaldama. Tavaliselt on asutuse kodulehel üleval teabenõude vorm ja informatsioon, millal vastust oodata võid. Keerukamate küsimuste puhul võid oodata täpsustavaid küsimusi. Kui teabenõude vormi pole, kirjuta meil või kiri.

VASTUS KÄES!

Saad osalise vastuse

Küsimus suunatakse informeeritud asutusse

Informeeritakse, et vastamiseks kulub rohkem aega

Keeldutakse vastamast seadusest tulenevatel põhjustel

Sinu teabenõuet ignoreeritakse

Sul on siiski õigus vastusele.

Proovi veel või anna sellest järelevalvele märku. Seda reguleerib avaliku teabe seadus (AvTS), mille täitmise üle teeb järelevalvet Andmekaitse Inspeksioon.

poliitilistes protsessides – aina vähem suhestutakse erakondadega ning noorte valimisaktiivsus on langustrendis. Vastupidi ootustele pole viimast tõstnud ka e-valimiste laialdasem kasutuselevõtt.

Institutsionaliseeritud poliitikat kõrvale jättes on noored huvitatud hoopis sotsiaalselt tundlikest teemadest ning eelistavad uusi osalusvorme, nagu protestid, sotsiaalsed liikumised ja petitsioonid. Seda oleme näinud ka Eesti kliimaprotestide näitel. SIA4Y projekt keskendus eelkõige ühele tahule sellest – kodanikuühiskonna tugevdamisele teabele ligipääsu võimaldamise kaudu.

Mis on avalik teave? Lihtsalt öeldes on see avaliku sektori tegevuse käigus tekkinud info. Näiteks kuuluvad siia ministri eelarve, ametnike palgad, eelnõu dokumendid, arved, lepingud, hanked, load ja nii edasi.

Praeguses olukorras on ilmselt kõige päevakajalisem näide koroonaviirusealane informatsioon. Raske on meenutada aega, mil täpse, uue ja selge info saamine meid kõiki nii otseselt oleks mõjutanud. Igal inimesel on vaja teada, millised on hetke piirangud, kui palju on nakatunud Eestis ja mujal maailmas.

Laias laastus on kodanikul kolm võimalust, kuidas avalikku teavet saada: ta osaleb avaliku võimu kogunemistel, asutused avaldavad avaliku info ise oma kodulehel ja avaandmete portaalis või saab kodanik õiguse teabele ligi pääseda küsimise kaudu, näiteks teabenõude abil.

Teabenõudele on asutus kohustatud reageerima. Kuigi seadus näeb ette teatud olukordi, mille põhjal võib vastamisest keelduda (nt dokument on kuulutatud vaid asutusesiseseks kasutamiseks või teabenõue on nii mahukas, et selle täitmine takistaks ametnikul oma põhitööd tegemast), tuleb seda otsust alati põhjendada ning vaidlustamiseks saab pöörduda Andmekaitse Inspektsiooni poole.

Eriolukorra näitel saame kindlasti aru, et kõige tõhusam ja kiirem viis on see, kui asutused ise proaktiivselt andmeid ja teavet avalikustavad. Vastasel juhul oleks Terviseamet teabenõuete täitmisega üle koormatud ning muu tegevuse jaoks aega ei jätku. Õnneks liigume ennetava avalikustamise poole ka tavaolukorras ja teistes avalikes organisatsioonides, kuid siiski veel üsna aeglaselt. Seetõttu on oluline teada, et iga kodanikul on

õigus avalikule teabele ligi pääseda, ka tavaolukorras ja vähem pakiliste teemade puhul kui koroonaviiruse levik.

Kindlasti pole teabe pärimine vaid kodanike vastutus. Nii kodanikuühiskonna organisatsioonid kui ka avalikud asutused ja poliitikakujundajad peavad vaeva nägema, et tõsta noorte ja teiste kodanike teadlikkust avaliku teabe olulisusest – kodanike kaasamine aitab kasvatada ka asutuste usaldusväärsust.

SIA4Y projektis osalenud noorte seas tehtud uuring tõi välja järgmised aspektid.

- Noored teavad, et õigus teabele on demokraatia toimimise oluline aspekt, kuid arvavad, et avalikud asutused saavad avalikku teavet peita, kui seda soovivad. See väljendab usaldamatust riigiasutuste vastu. Poliitiliste protsesside mõistmise ja omanikutunde suurendamiseks korraldas Eesti Noorteühenduste Liit näiteks aastaid varivalimisi ning 2017. aastal viidi läbi noorte valimiste valvurite programm valimiste korrapärasuse jälgimiseks.
- Kui noored ka on oma õigustest teadlikud, ei oska paljud ikkagi midagi küsida. Poliitikakujundamine tundub ühesuunalise tegevusena, mille käigus noortel sõnaõigust pole ning nende arvamusest ei huvituta. Kui noori kaasataks otsustamisesse enam, tõuseks nii omanikutunne kui ka vajadus avalikku informatsiooni kasutada. Noore ja poliitika vaheliseks lüliks on Eestis

näiteks noortevolikogud, mille kaudu saavad noored oma hääle aktiivselt kuuldavaks teha.

- Mida lihtsam on olulisele teabele ligi pääseda, seda rohkem noor võimalust kasutab. Suur roll on siin kodaniku- ja noorteühendustel ning koolidel, mis õpetavad noortele, kuidas andmeid ning tekste jõukohasemaks teha ja neid mõista.

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus ENUT

oli üks Poola vabaühenduse **Polish Economic Society branch in Gdańsk** partnereid (programmis Europe for Citizens Programme) 2018–2020 väljandud projektis „Strengthening civil society rights by Information Access for European Youth“ (SIA4Y).

Teiste partneritena osalesid projektis

Socialas Inovācijas Centrs Latvija

(socialinnovation.lv) Lätist

WeCitizens – WijBurgers – NousCitoyens

Belgium (wecitizens.be) Belgiast

Aktiivinen Eurooppalainen Kansalainen

Suomi Ry Finland (aeks.fi) Soomest

Association of Polish Communes

Euroregion Baltic (eurobalt.org) Poolast.

Projekti käigus korraldasid partnerid üheksa kohtumist noorte teadlikkuse ja infopädevuse kasvatamiseks, avaldati ka uuring demokraatiast ja noorte kodanikuaktiivsusest Euroopa Liidus („Youth for Healthy Democracy in the European Union“). Uuringutega, millele ka siin tekstis tuginetud on, saab tutvuda SIA4Y projekti veebilehel www.civicyouth.eu.

Foto: Raigo Pajula

Avatud ühiskonna loomisest
jagas mõtteid **MALL HELLAM**.

Avatud Eesti Fond

Miks ja kuidas organisatsioon loodi?

Avatud Eesti Fondi asutamiskoosolek toimus 1990. aasta aprillis eesmärgiga aidata kaasa demokraatlikele protsessidele ja reformidele Eestis. Fondi loomise innustaja ja toetaja oli Ungari juurtega filantroop George Soros, kes juba 1989. aastal kohtus eesti ühiskonnategelaste ja mõtlejatega, et arutada, kuidas saaks ta Avatud Ühiskonna Instituudi (tollal Open Society Institute ehk OSI; praegu Open Society Foundations ehk OSF) kaudu aidata Eestit uuenduste ja reformide teel, tugevdades ja tähtsustades sinise alles tähtsustatud kodanikuühiskonna rolli.

Kuidas teil läheb? Milline on hetkeseis teie valdkonnas?

OSI-ga oli meie fondil tihe koostöö kuni 2010. aastani, mil Euroopa Liidu Ida-Euroopa liikmesriikide fondide ja OSI side muutus. Kõiki kolme Balti riiki koos Poola,

Tšehhi, Slovakkia, Bulgaaria, Rumeenia ja Sloveeniaga peeti OSI peakontoris juba piisavalt majanduslikult ja demokraatlikult tugevaks, et asuda ise oma vabakonna toetamise eest seisma. Meile tähendas see iga-aastase tegevustoetuse kadumist, samas kontaktid püsisid üksikute projektide tasandil. Oma peaesmärkide elluviimisel, nagu vabakonna võimekuse ja sotsiaalse sidususe suurendamine ning arutelukultuuri edendamine, oleme leidnud endale uusi partnereid ja toetajaid. Juba kolmandat programmiperioodi järjest oleme Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) ja Norra vabäuhenduste toetusprogrammi Aktiivsete Kodanike Fond (Active Citizens Fund ehk ACF) vahendajad Eestis.

Kuidas organisatsiooni eesmärgid ellu viiakse? Milliseid ressursse selleks vaja on?

Meil on kahte tüüpi tegevusi – jagame

projektitoetusi ja viime läbi omaalgatusi. Projektitoetusi jagame Aktiivsete Kodanike Fondi kaudu, meie omaalgatused on peamiselt suunatud demokraatiemaliste avalike arutelude ja diskussiooni edendamisele, samuti Euraasia maade kodanikuaktivistide võimekuse tõstmisele ning ideede vahetamisele.

Kellele ja millist kasu teist on? Kuidas seda kasu mõõdate?

AEF-i pika ajalooga tegevus vabäuhenduste toetaja ja edendajana on andnud tohutu kogemustepagasi ja hea ülevaate Eesti ühenduste olukorrast ja vajadustest. Seda kogemust saame edukalt rakendada ACF-i tegevuses. Koostöö Euroopa Liidu idanaabrite, Kesk-Aasia ja Venemaa kodanikuaktivistidega on aasta-aastalt laienenud ning selle tulemused väljenduvad peamiselt Eestist saadud ideede elluviimises oma maal, aga ka demokraatlike

protsesside toetamises piiratud kodaniku-ruumiga ühiskondades. Meie tugevus on hea võrgustumine ja usaldusvärsus, mistõttu oleme head sildade ehitajad ning sarnaste vajadustega organisatsioonide ja inimeste kokkuviijad. AEF-il on Kuku raadios iga nädal oma veerandtund, mis on alati pühendatud mõne hea vabakondliku algatuse tutvustamisele või vabakonna probleemide lahkamisele; see on hea kommunikatsiooniplatvorm kogu Eesti kodanikuühiskonnale.

Kas ja kuidas olete koostöös jõudnud paremate tulemusteni, kui oleksite üksi toimetades jõudnud?

Koostöö ja tihe läbikäimine on edu võti ning aastate jooksul on seda olnud palju. Viimastest aegadest saame nimetada näiteks rahvastiku- ja rändeteemalist näitust #kuidasmekestame, kus fotograaf Birgit Püve püüdis oma kaamerasilma läbi kinni rahvastikumuutuste mõju eestlaste argielule. Näitus sündis koostöös mitme organisatsiooni ja toetajaga ning on lisaks Tallinnale käinud veel Põlvas, Paines ja Kuressaares. Paralleelselt näitusega toimusid aga ka kogukondlikud arutelud, mida toetati Euroopa Liidu ja siseministeeriumi vahenditest. Oli hea võimalus kaasata kohalikke kogukondi ja sädeinimesi ning pakkuda sinna juurde ka kunstilist elamust, täiendades üksteise sõnumeid. Koroonapandeemia kontekstis päevakajalist näitust saab septembri lõpu ni vaadata Vabamus.

Üks hea ja hiljutine näide on ka Taanist välja kasvanud demokraatiatreennide formaat: koostöös Avatud Leedu Fondiga saatsime mullu Vilniusse koolituma 10 aktiivset Eesti noort, kes on juba praegu asunud seda programmi Eesti koolidesse viima ning tahavad seda koostöös festivali eestvedajatega püsivalt ka Arvamusfestivalile tuua.

Mullu korraldasime koostöös Eesti Mälu Instituudi ning Konrad Adenaueri Fondiga Berliini müüri langemise 30. aastapäeval kahepäevase konverentsi, mille teine päev toimus meie Avatud Ühiskonna Foorumina ja tõi siia kaasaja ühe säravama mõtleja, Yale'i Ülikooli ajalooprofessori Timothy Snyderi. Mitu aastat oleme koos toimetanud Lennart Meri konverentsiga, tehes Põhja-Euroopa

ühe kaalukama välispoliitilise konverentsi eripaneeli raames kuuldavaks vene kodanikuaktivistide häält.

Rahvusvahelisel tasandil oleme saanud palju häid kontakte ja ideid muidugi avatud ühiskonna fondide võrgustikult, aga ka osaledes näiteks Euroopa Fondide Keskuse (EFC) ning nii mõnegi teise rahvusvahelise platvormi töös. Oleme valitud ka Euroopa Fondide Keskuse nõukogusse.

Mis on olnud suurim õnnestumine ja kuidas selleni jõudsite?

Nüüdseks juba 30 aastat oleme algatanud ja maale toonud mitmeid suuri asju, näiteks esimene interneti püsiühendus 1990ndate alguses või Arvamusfestivalile esimesel viiel aastal hoo andmine. Üht ja ainsat edulugu paljude seast esile tuua oleks teiste suhtes ebaõiglane, aga usun, et nende aastakümnete jooksul on meie üheks tugevuseks olnud hea strateegiline mõtlemine – oleme toetanud neid ettevõtmisi ja organisatsioone, kellel oleme näinud potentsiaali ise edasi kasvada ja kaela kandma hakata. Sellele on kaasa aidanud ka meie eripargelised ja tugevad nõukogu koosseisud ning pühendunud töötajad.

Milline on olnud suurim õppetund ja miks?

Kindlasti tuleb olla avatud meelega, et märgata uusi vajadusi ning osata neile uuendusmeelselt reageerida. Samas tuleb väärtustada ja toetada ka neid ettevõtmisi, mis on stabiilsed ja tagavad oluliste ühenduste kestlikkuse. Kogemusi, sealhulgas ka ebaõnnestumisi, tuleb osata samuti hinnata. Mõttekaaslasid, kes on liikunud vabakonnast kas era- või avalikku sektoris, peab endiselt hoidma oma radaril.

Millised kogemused-oskused on kõige paremini aidanud avaliku sektoriga suhelda?

Hea informeeritus poliitikas toimuvast, samameelsete avatud mõttelaadiga ametnike leidmine ning nendega kontaktide hoidmine, samuti selgus ja järjekindlus

oma teema tutvustamisel. Ole kaasas ka siis, kui sind kohe ei taheta kaasata. Lisaks tuleb endale aru anda, et avalik sektor ja selle toimumisviisid ei ole alati niivõrd kiired ja paindlikud, kui vabakonnas seda sooviksime. Tuleb olla püsiv, sihikindel, teinekord heas mõttes jonnakas ning alati viisakas, ka ränkade erimeelsuste puhul. Koonda mõttekaaslased, leia liitlased ning ole sõnumites selge ja ühtne. Seda ei saa küll päris kogemuseks nimetada, kuid oleme üks vähestest suurematest vabakondlikest organisatsioonidest, kellel on algusest peale olnud sõltumatus riigi rahastusest, mis kriitilistel aegadel ning oma arvamust avaldades on kahtlemata eeliseks. Teiselt poolt on loomulik, et vabaühendused saavad riigi kaudu maksumaksja toetust, see ei tohiks mingil juhul mõjutada ühenduste väljendus- ja sõnavabadust.

Mida tahaksite teistmoodi teha? Kellest või millest võiks selle saavutamisel kõige enam kasu olla?

Sooviksime kindlasti teha rohkem, näiteks demokraatlike praktikate ja kodanikuhariduse edendamise vallas, sellel on aga paraku rahalised piirid. Hetkel on meie kontoris tööl viis inimest, neist üks osakoormusega, seega seab piirid ka inimressurss. Mõistagi tahaksime veelgi rohkem teha koostööd nii meil kui ka mujal tegutsevate inimeste ning organisatsioonidega, kellel on värskeid ideid ja kes seisavad meiega ühiste väärtuste eest. Ühiskondlike muutuste elluviimisele suunatud filantroopia edendamine Eestis ning ka rahvusvaheliste doonorite ringi laiendamine aitaks kindlasti eesmärke suuremalt ellu viia. Tuleb teadvustada, et hoiakute muutmine on pikk protsess, mille tulemused pole käegakatsutavad, kuid strateegiline toetamine viib sihile.

Андреас Каю: государство, которое разом и есть, и нет

Стр. 6-7

Госсектор, гражданское общество и кризис – о влиянии этого нелегкого года на функционирование государства рассуждает партнер консалтингового бюро META Advisory и член совета Союза общественных объединений АНДРЕС КАЮ.

Коронакризис наглядно продемонстрировал, что государство – как явление квантовой механики: разом есть, и его как будто и нет. Оно появляется, когда мы этого хотим и верим него, даем ему право на существование и легитимацию, и растворяется, как мираж, когда мы в него больше не верим и не ведем себя соответствующим образом.

Безусловно, все время существует правительство, исполнительная власть со свойственными ей механизмами принуждения, чтобы реализовывать общественный договор, конституцию и другие законы. Его уравнивают отражающий волю народа законода-

тель и судебная власть. При этом, активно, Эстония – в т.ч. с точки зрения выраженной в цифрах экономики – это государство, где большинство людей повседневно живет своей жизнью вне зависимости от наличия исполнительной власти, если не считать некоторых элементарных госуслуг.

Государством все мы становимся лишь в бедах, в условиях конфликта и войны. Общие трудности консолидируют правительство, законодателя, судебную власть и народ. Это несущие моменты, когда наша своенравная деятельность на время прерывается, и все мы готовы подчиниться коллективному императиву выживания вместо индивидуального.

Самая очевидная проблема была с т.н. правилом 2+2: правительство и научный совет обсуждали во второй половине июня, менять ли это ограничение и каким образом это делать

в ситуации, когда подавляющее большинство жителей Эстонии уже полтора месяца ведет себя, отрицая его существование. Так мы увидели масштабы функционирования государства и его ограниченность. Были моменты, когда руководители ЧП будто держали людей на привязи, но способность правительства долгосрочно удерживать внимание народа и желаемое поведение ожидаемо оказались слабыми.

Жизнь взрослого человека в Эстонии мирного времени не зависит от правительства или того, что на уме у министров. То же самое применимо и к гражданскому обществу, и даже больше – смысл гражданского общества должен состоять в том, чтобы повысить возможности для автономного функционирования общин, чтобы мы всегда могли справиться со сложностями, опираясь на вклад друг друга.

Алари Раммо: семь уроков адвокации

Стр. 24-25

Занимающийся в Союзе общественных объединений адвокацией АЛАРИ РАММО делится опытом: как найти друзей и повлиять на политику, т.е. какие приемы эффективны для защиты своих интересов.

По почте никого не убедить. Можно отправить письмо, когда все обсуждения позади, чтобы осталось свидетельство. Или если вы хотите запустить при помощи письма более продолжительный скандал (что потребует подготовки и выносливости). В противном случае можно и не писать это письмо, потому что 30 дней спустя на него придет сухой ответ: предложение принято к сведению. Не нужно нервничать, следует попробовать поступить иначе.

При живой встрече вы превращаетесь из имени на экране в человека, и чиновник выслушает внимательнее, и может даже понять. К тому же, не все умеют складно писать. Именно по этой причине судебные заседания в основном проходят живую.

Скандал можно вызвать лишь однажды. Когда вы в последний раз поступали так, как вам велел кричавший на вас человек? Я вот не припоминаю. Скорее, сложно всерьез воспринимать суть, если подача совершенно неприемлема. Также и в адвокации: не нужно сразу же бежать в прессу и требовать увеличения финансирования. Если вам постоянно хочется драматизировать, то проблема в чем-то другом. Может, в стиле общения?

То же относится и к истеричному тону на собраниях или в переписке. Вместо эмоциональности я стараюсь доказать свою точку зрения при помо-

щи изображений, цифр или логических обоснований – ведь без этого мои доводы не будут верными. Зачастую активисты стремятся говорить лозунгами, а некоторые прибегают к одним и тем же клише по 30 лет, и все еще не теряют надежду на что-то повлиять.

Если описанное выше общение воспринимается другой стороной довольно тяжело, то активисты зачастую добавляют в свой инструментарий еще более агрессивные пикеты и забрасывают письмами тех, кто принимает решения. Дабы еженедельно, ежедневно или даже ежечасно напоминать, что по вашему мнению не так с тем или иным вопросом. Уличный активизм и создание неудобств, несомненно, обладает определенным эффектом, но скорее работает на сплочение единомышленников и попадание в прессу. Прием „напишите вашему депутату“ заканчивается в тот момент, когда парламентарий сообщает, что он-то был бы не против, если бы его почту не забили сотнями одинаковых сообщений. На насилие скорееотреагируют упрямством.

Итак, вас наконец-то позвали за круглый стол. Комиссия или рабочая группа носит многообещающее название, в помещении два десятка человек, даже председательство по очереди ротируется с общественными организациями. Началось идеальное вовлечение? А вот и нет. Место за столом не означает, что к вам прислушиваются – это всего лишь место и плохой кофе в придачу. Чем шире тема, тем больше организаций вовлечено, что

на практике приводит к зачитыванию документов, которые можно было смело прислать по почте. Содержательная дискуссия с 20 людьми невозможна, расширенный состав скорее призван утвердить и легитимизировать вопросы, которые обсуждались ранее. Содержательная дискуссия проходит в малочисленных рабочих группах, куда и следует направлять свою энергию. Махать кулаками перед комиссией на финальном этапе – стыдно и неэффективно. Чиновник с поднятыми бровями занесет особые мнения в протокол, а в телефоне запишет вас как „сумасшедшего“.

Некоторые считают, что основная проблема с вовлечением – слишком короткий срок для комментирования законопроектов. На самом деле, общаться с заинтересованными группами нужно гораздо раньше. Законопроект – это, как правило, уже результат или промежуточный финиш. Несмотря на установленные сроки, в тексте вряд ли будут сделаны заметные изменения. Так что вопрос не в том, как сформировать точку зрения своих членов за две недели, а в том, чем же вы занимались в предшествовавшие два месяца?

Свои цели я поставил так: я достиг успеха не тогда, когда мне дали четыре недели на комментирование, а когда я сам написал законопроект. Коллективно, а не вовлеченным сверху вниз. Если моим мнением не поинтересовались раньше, то причину стоит в первую очередь искать в зеркале. Чиновник обязан вовлекать, но не обязан мне доверять. Последнее нужно заслужить.

Inimõiguste keskuse teraapiakoer Mr. Fox ei jäänud ka eriolukorra ajal loorberitele puhkama ja jätkas töötamist kodus.

Inimõiguste keskuse mitmekesisuse ja kaasatuse valdkonna juht Liina töötas eriolukorra ajal hubases kodukontoris Hiiumaal.

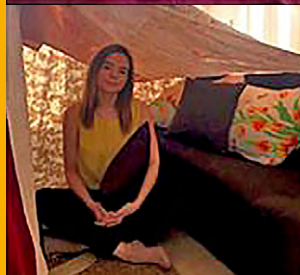
Inimõiguste keskuse kommunikatsioonijuhi Mirjami truuks töökaaslaseks oli eriolukorra ajal kassike Vurr.

Kuidas katku üle elada?

Palusime saata vabaühendustel pilte tööst-tegemistest kriisiajal.

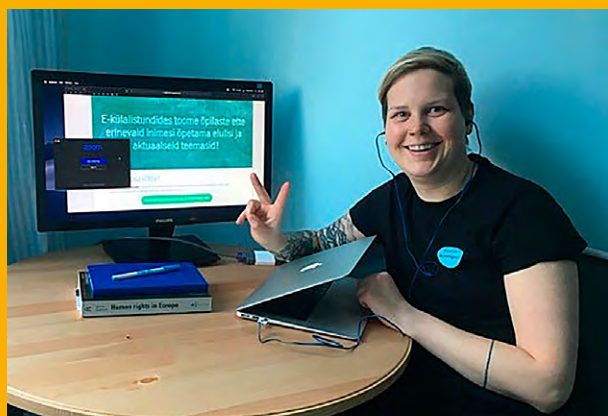

ENL-i tiim ehitas skautide üleskutse peale tuppa onnid.

Mondo kauaaegne partner ADVS Afghanistan, kes haldab Nangarhari provintsis Fatima Zahra tüdrukutekooli, tegi Mondo toel kogukonnas koroonaviiruse ennetus- ja tõkestustööd.

Kohe peale eriolukorra lõppu tähistas ENL oma 18. sünnipäeva, olles üle kahe kuu taas kontoris koos.

Inimõiguste keskuse jurist Uljana töötas eriolukorra ajal appi õpetajatele ja pidas videosilla vahendusel õpilastele loenguid inimõiguste teemal.

